

AHMED-İ DÂİ'NİN KİTÂBÜ'T-TA' BİR'İNDE GEÇEN HAYVAN ADLARI VE ESERE GÖRE RÜYA TABİRİNDEKİ YORUMLARI

Animal Names in Ahmed-i Dâi's Kitâbü't-Ta'bir and Their Interpretations in Dream Interpretation According to the Work

İhsan Sabri ÇEBİ*

Gazi Türkiyat, Güz 2021/29: 61-92, DOI: 10.34189/gtd.29.003

Öz: Ahmed-i Dâi'ye ait Kitâbü't-Ta'bir, Eski Anadolu Türkçesi döneminin sonlarında yazılmış bir rüya tabirleri kitabıdır. Eserin aslı Arapça olup önce Farsçaya, Farsçadan da Ahmed-i Dâi tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Kitap, muhtevası gereği, zengin bir söz varlığını yansıtmaktadır. Eserin söz varlığında hayvan adları da çeşitlilik bakımından dikkat çekmektedir. Eserde 69 farklı hayvan, bazıları fonetik değişik olmak üzere 121 değişik adla yer almaktadır. Bu çalışmada, eserde geçen hayvan adları hem kaynak dilleri hem de fonetik ve semantik özellikleri bakımından ele alındı; ayrıca Eski Türkçenin kaynakları ile karşılaştırıldı ve Türkiye Türkçesinde kullanılmayanlar Derleme Sözlüğü'nde araştırılıp incelendi. Türklerin en eski zamanlarından beri hayvanlarla avcılık, hayvancılık gibi yoğun ilişkileri vardır. Bu ilişkilerin dile yansımaları da Eski Türkçe döneminden itibaren çeşitli yayımlarda tespit edilmiştir. Bu makalede hayvan adları bakımından bu tesirin boyutları araştırılmıştır. Tespitlerimize göre bu tesir hayli etkili olmuş, Eski Türkçede Türkçe asıllı birçok hayvan adı, eserde Arapça ve Farsça başta olmak üzere yabancı kökenli kelimelerle karşılanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kitâbü't-Ta'bir, Eski Anadolu Türkçesi, Ahmed-i Dâi, hayvan adları, rüya tabirleri

Abstract: Kitâbü't-Ta'bir, belonging to Ahmed-i Dâi, is a book of dream interpretations written at the end of the Old Anatolian Turkish period. The original of the work is Arabic and it was translated into Persian, and it was translated from Persian into Turkish by Ahmed-i Dâi. Due to its content, the book reflects a rich vocabulary. In the vocabulary of the work, the names of animals also draw care in terms of diversity. There are 69 different animals in the work with 121 different names, some of which are phonetic variants. Thus, we examined the animal names in Kitâbü't-Ta'bir in the present study. In this study, animal names in the work, as well as their source languages, phonetic and semantic features were discussed. Also compared it with the sources of Old Turkish and searched and discussed the ones that are not used in today's Turkish in Turkey in the Compilation Dictionary. Turks have had intense relations with animals such as hunting and animal husbandry since the earliest times. The reflection of these relations on the language has been determined in various publications since the Old Turkish period. In this article, the dimensions of this effect in terms of animal names were also investigated. According to our findings, this effect has been quite considerable, and many animal names with Turkish equivalents in Old Turkish have been used in the work with words of foreign origin, especially Arabic and Persian.

Keywords: Kitâbü't-Ta'bir, Old Anatolian Turkish, Ahmed-i Dâi, animal names, interpretation of dreams

* Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tekirdağ / TÜRKİYE, iscebi@nku.edu.tr, orcid.org/0000-0001-8889-0025, Gönderim tarihi: 12.10.2021 / Kabul tarihi: 21.10.2021

GİRİŞ

Eski Anadolu Türkçesi, Oğuzcanın yazı dili hâline geldiği dönemdir. Komşu kültürlerle coğrafi ve kültürel yakınlık, bu dönemin sonlarında Batı Türkçesinde pek çok yabancı kökenli kelimenin yer almasına yol açmıştır. Hayatın ve hayati seslendiren dilin bir parçası olan hayvanlar âlemi bakımından da bu durum kaçınılmaz olmuştur.

Bu dönemde, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türkçeye girmeye başlamış olan Arapça ve Farsça kelimelerin bazıları Türkçenin ses özelliklerine uydurularak, bazıları da aslı şekilleriyle Türkçenin söz varlığı içinde yerlerini almışlardır.

Eski Türkçe, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait eserlerde geçen hayvan adlarıyla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır (Abik 2009; Aydın 2016; Besli 2010; Bozkaplan 2007; Buran 1992; Daşman 2019; Doğan 2001; Efe 2018; Erkoç 2015; Kaplankıran 2016; Kara 2016; Karahan 2013; Karpuz ve Gaddar 2012; Koşça 2017; Kuyma 2018; Küçük 2013; Mert 2007; Mirzabayov 2018; Özden 2020; Parlar 2016; Soydan 2018; Şen 2004; Tokyürek 2013; Toprak 2013; Türkteş 2013; Uyanık 2019; Zhumabekov 2019). Bu çalışmaların ağırlıklı bir kesimi Eski Türkçe dönemi ürünleri kaynak alınarak yapılmıştır. Bir kısmı da Türkçenin diğer şive / lehçe ve yazı dillerinde kullanılan hayvan adları ile ilgilidir. Bu çalışmalar içinde Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış kaynaklar esas alınarak yapılan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış Ahmed-i Dâî'nin *Kitâbü't-Ta'bir*'i içinde geçen hayvan adları incelenmektedir. Çalışmanın bu alana katkı sağlayacağını umut ediyoruz.

Ahmed-i Dâî'nin *Kitâbü't-Ta'bir*'inin aslı Arapçadır. Eser önce Farsçaya, Farsçadan da Ahmed-i Dâî tarafından Türkçeye çevrilmiş bir rüya tabirleri kitabıdır. Eserin yazılış tarihi XV. asrın sonlarıdır. Yani Oğuzca, eserin yazıldığı zamanda tekâmül etmiş ve artık bir yazı dili hâline gelmiştir. Eser, konusu itibarıyla Türkçe söz varlığı bakımından zengin olması sebebiyle Batı Türkçesi için değerli bir kaynaktır. Eserin bilinen iki nüshasından biri Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 588; diğeri Atatürk Kitaplığı'nda (İstanbul Belediye Kütüphanesi) Muallim Cevdet, nr. O.26 ile kayıtlıdır. Bu çalışmada Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde Hekimoğlu Ali Paşa nüshası (H); Atatürk Kitaplığı'nda (İstanbul Belediye Kütüphanesi) Muallim Cevdet nüshası da (A) olarak kısaltılarak verildi. Eser tarafımızdan (İnceleme – Tenkitli Metin – Dizin) şeklinde yayımlanmıştır (Ahmed-i Dâî 2021).

Bu çalışmada Ahmed-i Dâî'nin *Kitâbü't-Ta'bir*'i içinde yer alan hayvan adları Eski Türkçenin kaynakları ile karşılaştırılarak incelendi. Ayrıca eserde geçen ve bugün edebî dilde kullanılmayan hayvan isimlerinden *Derleme Sözlüğü*'nde yer alanlar gösterildi. Bu çalışmada hayvan adlarının Türkçe kökenli olup olmadıkları, alıntı isimlerin Türkçede aldığı şekiller, Türkçe kökenli hayvan adlarının fonetik ve semantik bakımdan günümüz Türkçesinden farklılıkları ortaya konuldu. Aynı

zamanda rüyada görülen bu hayvanların eserde nasıl tabir edildikleri özetlenerek verildi. Bu çalışma ile Türkçe hayvan adlarının Batı Türkçesinde Eski Türkçeden bu yana kullanılmaya devam edip etmedikleri, bu adlar yerine yabancı kökenli isimlerin geçip geçmedikleri de tespit edildi.

Eserde hayvanların sınıflandırılmasında *otlayıcı* (otçul, otobur), *yörüyücü* (yürüyen), *segirdici* (koşan, zıplayan), *uçucu/uçuçu* (uçan) [Dâî, KT, 5b], *dört ayaklu* (dört ayaklı) [Dâî, KT, 17a], *avcı* (avlanarak beslenen) [Dâî, KT, 93a], *yırtıcı* (vahşi, yırtıcı) [Dâî, KT, 42b] gibi sıfatlar kullanılmıştır. Hayvanlarla ilgili rüya tabirleri de kitapta bu gruplar gözetilerek sıralanmıştır.

Çalışmamızda eserde geçen hayvanlar sınıflandırılırken mümkün olduğu kadar vasıfları ortak olan hayvanlar bir araya getirilmeye çalışıldı. Bu hayvanlar, farklılıklarına göre ayrıca alt gruplarda sıralandı. Okuyucunun aradığı hayvan isimlerine daha kolay ulaşabilmesi için -eserde de olduğu gibi- hayvan adları, türlerine göre sınıflandırıldı. Eserdeki hayvan adları 1. Kuşlar, 2. Suda Yaşayan Hayvanlar, 3. Haşereler, böcekler, parazitler, 4. Sürüngenler, 5. Ehlî hayvanlar, 6. Yabanî hayvanlar şeklinde gruplandırıldı.

Ehlî hayvanlar, Büyükbaş hayvanlar, Küçükbaş hayvanlar, Kümes hayvanları ve Diğer evcil hayvanlar olmak üzere dört grupta incelendi. Büyükbaş hayvanlar da kendi içinde Yük ve Binek hayvanları ve Eti yenen büyükbaş hayvanlar olmak üzere iki grupta değerlendirildi.

Yabani hayvanlar, Yırtıcı hayvanlar ve Diğer yaban hayvanları olmak üzere ikiye ayrıldı.

KT'de geçen hayvanların metinde kaç defa geçtikleri belirtilip hayvan adlarının sayfa ve satır numaraları verildi. Eser bir rüya tabirleri kitabı olduğundan kitapta geçen hayvanların rüyada nasıl yorumlandıkları da belirtildi. Sadece fonetik farklılık gösteren hayvan isimleri için ayrı madde başları açılmayıp bir madde altında gösterildi.

KT'de hayvanlar için genel isim olarak Arapça kökenli *hayvân* ve Farsça kökenli *cânavar* (*cân+âver*) kelimeleri kullanılmıştır. KT'de Arapça *hayvân* 2 defa; *cânavar* kelimesi 26 defa kullanılmıştır. *Cânavar*, KT'de hayvan karşılığı olarak *canlı* anlamında kullanılmıştır. Günümüz Türkçesinde anlam değişmesiyle "1. Masallarda sözü geçen yabani, yırtıcı hayvan. 2. Köpekbaliğı. 3. mec. Haşarı, yaramaz. 4. hlk. Kurt, domuz vb. cana kıyan yaban hayvanı. 5. sf. mec. Acımasız, kötü ruhlu kimse, zalim (kimse). 6. sf. Herhangi bir şeye çok düşkün olan" (Türkçe Sözlük, 2011: 440) gibi manalar yüklenen *canavar* kelimesi KT'de canlı anlamı dışındaki yırtıcı, vahşi anlamıyla kullanılmamıştır. KT'nin Türkçeye Farsçadan çevrilmesinin bunda rol oynadığı açıktır. KT'de bugünkü manasıyla kurt, domuz gibi yırtıcı hayvanları karşılamak üzere *yırtıcı canavar* terimi kullanılmıştır:

“itler ve toñuzlar ve yırtıcı cānavarlar” (42b/12); “deñüzün yırtıcı canavarları” (142b/4); “kurtlar ve yırtıcı cānavarlar” (158b/2).

KT’de hayvanlar için kullanılan genel isimlerinden biri de *enük*’tür. Hayvanlardan aslan, sırtlan, köpek ve kurt yavrusu anlamındaki *enük* (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 639) KT’de 1 yerde arslan yavrusu için kullanılmıştır:

“arşlan enügi” (188a/7).

Bu açıklamalardan sonra KT’de yer alan hayvan adlarını incelemeye geçebiliriz:¹

1. Kuşlar (*Aves*)

1.1. Kuş “kuş” (*Aves*)

Eski Türkçeden beri kullanılan *kuş* (Caferoğlu 1968: 188; Tatçı 2017: 83; Ercilasun vd. 2020: 750-751; Arat 1979: 293; Arat 1992: 58) uçan kuşların genel adı olarak KT’de 6 yerde eksiz; 8 yerde ekli olarak kullanılmıştır. KT’de kuşlar, genel sınıflandırmada *uçucu/uçucu* olarak adlandırılır. KT’ye göre rüyada kuş satmak köle satıcılığıyla; kuşların kişiyle konuşması saltanat ehli için memleket elde etmekle; kuş sesi işitmek iyi haber almakla; uçan kuşları görmek vefasız askerlerden sultanın şikâyetçi olmasıyla; kuş gagası görmek kazanç için kuvvetinin olmasıyla ve düşmana karşı zafer kazanmakla yorumlanır: 2b/13; 16b/12; 86a/5; 89b/9; 127b/2; 147a/12; 158b/5; 170b/10; 180b/6; 187a/9; 187a/10; A77b/12; A233a/3.

KT’de yer alan kuş adları aşağıda sıralanmıştır:

1.2. Alaca ibik “ibibik, çavuşkuşu, hüthüt” (*Upupa, epops*)

Eski Türkçe *üpgük* (Ercilasun vd. 2020: 933) ve *üpüp* (Ercilasun vd. 2020: 933) şeklinde görülen kelime EAT’de *alaca ibik*, *ibik*, *ibük*, *ibibik* şeklinde kullanılmıştır. Arapça *hudhud* olan bu kuşun adı Türkçede *çavuşkuşu* ve *ibibiktir*. Bu kuşun Türkçe adı KT’de H nüshasında *alaca ibik* ve A nüshasında *elçi ibik* şeklinde birer defa geçmiştir. KT’ye göre rüyada *alacaibik/elçi ibik/hüdhüd* görmek elçi, haber sahibi, ilim ehli, güzellik ve kemalât sahibi kişi ile yorumlanır: 90a/2.

1.3. Bildırcın, bildırcın “bildırcın” (*Coturnix*)

Eski Türkçede *budursın* (Ercilasun vd. 2020: 599) ile karşılanan *bıldırcın* KT’de H nüshasında *bıldırcın*, A nüshasında *bıldırcın* şeklinde görülmüştür. KT’ye göre rüyada *bıldırcın* görmek helal mal ve rızık ile yorumlanır: A84b/1; A84b/6.

¹ Bu çalışmada, metinden alınan örnekler, makalenin hacmini artırmamak için yazılmamış, metindeki yer numaraları parantez içinde verilmeyle yetinilmiştir. Örnekleri okumak isteyen okuyucular aşağıdaki kaynağa başvurabilir (Ahmed-i Dâî 2021).

Bıldurcın H nüshasında 1 yerde örneklenmiştir: 90b/11.

1.4. Boymulca, boymulcı “boymul-moymul”

Eski Türkçede boynunda beyazlık bulunan bütün hayvanlar için kullanılan *boymul* (Ercilasun vd. 2020: 596) EAT'de *doğan* türünden *atmacadan* küçük yırtıcı bir kuşun adıdır. KT'nin H nüshasında *boymulca* şeklinde bir yerde örneklenen bu kuş, rüyada hasetçi, hafifmeşrep kişi ve çok uzun ömürlü olmayan oğlan ile yorumlanır: 91b/10.

KT'de H nüshasında *boymulca* olarak örneklenen kuş adı A nüshasında 1 yerde *boymulcı* şeklinde yer almıştır. Bunun *boymulcı* olması da muhtemeldir: A85b/1.

1.5. Çakır “çakır kuşu” (*Accipiter gentilis*)

Eski Türkçedeki karşılığı *çağrı* (Ercilasun vd. 2020: 611) olan *çakır* KT'de 3 yerde eksiz; 1 yerde ekli olarak örneklenmiştir. Rüya tabirinde *çakır* saltanat olarak yorumlanır: 86a/8; 86b/3; 86b/12; A80a/3.

1.6. Çekük, çikük “tarlakuşu” (*Alauda arvensis*)

Eski Türkçede *çekik* (Ercilasun vd. 2020: 618) şekli kullanılan kelimenin KT'de *çekük* ve *çikük* şekilleri örneklenmiştir. Bugün *tarlakuşu* olarak adlandırılan *çekük* rüya tabirinde yalnızlığı seven, tatlı dilli, güçsüz, hafifmeşrep ve aceleci kişi; yabancı olarak yorumlanır: 91a/4; 91a/11; 91a/13.

Çikük A nüshasında 1 yerde eksiz olarak kullanılmıştır: A85a/5.

1.7. Davşancıl, tavşancıl “tavşancıl” (*Hieraaetus fasciatus*)

Daha çok tavşan avlanarak beslenen yırtıcı bir kuş olan *davşancıl-tavşancıl* Eski Türkçede *karakuş* (Ercilasun vd. 2020: 685) olarak adlandırılmıştır. KT'de *davşancıl* ve *tavşancıl* şeklinde birer örneğine rastlanan *tavşancıl*, rüya tabirinde mal olarak yorumlanır: A80a/6.

Tavşancıl H nüshasında 1 yerde eksiz olarak örneklenmiştir: 87a/3.

1.8. Elçi ibik “ibibik, çavuşkuşu, hüthüt” (*Upupa, epops*)

Elçi ibik, *alaca ibikten* bulaşma yoluyla değişerek ortaya çıkmıştır (Çebi 2020: 93). Kelimede sadece fonetik bir değişme olmamış, hüthüt kuşunun Süleyman Peygamber'e elçilik yapmasından dolayı anlam açısından bir yakıştırma olmuştur. *Elçi ibik* A nüshasında bir yerde örneklenmiştir: A83b/9

1.9. Gögercin “güvercin” (*Columba*)

Eski Türkçe *kögürçgün*, *kögürçken*, *kögürçün* (Caferoğlu 1968: 114) *kögürçgün* (Ercilasun vd. 2020: 734) kelimelerinden Batı Türkçesine *gögercin* şeklinde geçmiş olan kelime bugün *güvercin* şeklindedir. KT'de 5 yerde eksiz; bir yerde de +lik yapım ekiyle

türetilmiş gövde halinde kullanılan *gögercin* rüya tabirinde kadın ve dindar kadın olarak yorumlanmıştır: 84b/4; 84b/6; 84b/7; 84b/10; A77a/7; A78b/13.

1.10. Hezâr-destân “bülbül” (*Lescinia megarhynchos*)

Eski Türkçede *sandvaç* (Arat 1979: 382); *sanduvaç* (Ercilasun vd. 2020: 803) kelimeleri ile karşılanan bülbül için KT’de Farsça *hezâr-destân* birleşik kelimesi beş yerde eksiz; iki yerde ekli kullanılmıştır. KT’de rüyada hezâr-destân görmek, zengin, zayıf, güzel yüzlü, tatlı sözlü, konuşkan, herkesle oturan ve iddialaşan, güçlü ve temiz adam; ilim sahibi oğul olarak yorumlanır: 91a/4; 91a/5; 91a/7; 91a/8; 148a/3; A84b/11; A85a/2.

1.11. Hüdühüd “alaca ibik, ibibik, hüthüt, çavuşkuşu” (*Upupa, epops*)

KT’de birer yerde *alaca ibik* ve *elçi ibik* şekilleri ile de örneklenen *ibibik* kuşu için Arapça *hudhuddan* değişmiş *hüdühüd* kelimesi 11 yerde eksiz olarak kullanılmıştır: 89b/12; 89b/13; 90a/2; 90a/3; 90a/4; 90a/5; 90a/6.

1.12. Karga “karga” (*Corvus*)

Eski Türkçeden beri *karğa* (Caferoğlu 1968: 168; Ercilasun vd. 2020: 686) olarak kullanılan kelime KT’de 7 yerde eksiz; 5 yerde ekli örneklenmiştir. KT’ye göre rüyada *karğa* görmek yabancı avrat, asker, haber ve oğul olarak yorumlanır: 18a/12; 19b/7; 85a/5; 85a/7; 85a/9; 85b/3; A78b/5; 86a/2; 86a/6; 148a/1.

1.13. Karlağuş, karlanğuş “kırlangıç” (*Hirundo*)

Eski Türkçede *karlığuş* (Caferoğlu 1968: 169; Ercilasun vd. 2020: 688) ve *karğılaç* (Ercilasun vd. 2020: 686) şeklinde göçüsmeli iki şekli görülen kelimenin KT’nin A nüshasında iki yerde *karlağuş* şekli örneklenmiştir. KT’ye göre rüyada *karlağuş* görmek zahid, dindar kişi ile yorumlanır: 91a/10; A84b/10.

KT’nin A nüshasında iki yerde *karlağuş* olarak örneklenen kelime, H nüshasında 1 yerde *karlanğuş* şeklinde görülmüştür: 91a/4.

1.14. Keklik “keklik” (*Perdix perdix*)

Eski Türkçede *keklik* (Arat 1979: 235; Ercilasun vd. 2020: 700) olarak kullanılan bu kuş adı KT’de de *keklik* şeklinde 4 yerde örneklenmiştir. KT’ye göre rüyada *keklik* görmek asaletli, güzel ve zengin avrat olarak yorumlanır: 91a/1; 148a/4; A84b/1; A84b/7.

1.15. Kerkenes “kerkenez” (*Falco tinnunculus*); “akbaba” (*Vultur monachus*)

Kartalgiller familyasından olup leşle beslenen *kerkenes* KT’nin H nüshasında *doğan*, *şahin* ve *çakır* ile birlikte yer aldığı bölümde 10 defa *kerkenes*, 1 defa da *kerkes*; A nüshasının aynı bölümünde ise devamlı *kerkes* olarak yer almıştır. Bu durumda her iki nüshada da aynı kuştan bahsedilmiş olmalıdır. *Kerkenes*in birlikte verildiği kuş grubu

göz önüne alındığında bu kuşun *kerkenes* olması da muhtemeldir. Ancak rüya tabiri olarak yorumlara bakıldığında *kerkes* yani *akbaba* olması daha akla yakın görünmektedir. KT'ye göre H nüshasında *kerkenes* ve A nüshasında *kerkes*, sultan olarak yorumlanır: 86a/8; 86a/10; 86b/5; 86b/7; 86b/8; 86b/9; 86b/12; 86b/13; 87a/2; 87a/4.

1.16. Kerkes “akbaba” (*Vultur monachus*)

Eski Türkçede karşılığı *us* (Ercilasun 2020: 924) olan *kerkes* Farsçadır. KT'de A nüshasında *kerkes* olarak yer alan bu kuş için H nüshasında 1 yerde *kerkes* kullanılmış, 10 yerde ise *kerkenes* yazılmıştır. KT'ye göre rüya tabirinde *kerkes* sultan olarak yorumlanır: 86b/3; A79a/12; A79b/1; A79b/9; A79b/11; A79b/11; A79b/13; A80a/2; A80a/4; A80a/6; A80a/7.

1.17. Kumrı “sülün, kumru” (*Streptopelia*)

Farsça *kumrî*den ortaya çıkan *kumrı*, A nüshasında *süglün*ün açıklandığı maddede karşımıza çıkmıştır. Metinde 11 yerde *süglün* geçmektedir. Bunların 4'ü A nüshasında *kumrı* olarak yazılmıştır. Diğer 7 isim ise *süglündür*. Burada geçen *kumrı* bugünkü *kumru* mudur yoksa *süglün* yerine kullanılan bir deyişke midir belli değildir. Çünkü tabirlerden biri farklıdır. KT'ye göre rüyada görülen *kumrı* oğul ve asaletsiz kişiye işaretir. *Kumrı* ötüşü ise kavminden göreceği hayırla yorumlanır: A78a/9; A79a/4; A79a/5; A79a/6.

1.18. Legleg, leylek “leylek” (*Ciconia ciconia*)

Farsçadan dilimize giren *legleg* KT'de bu şekli ile 7 yerde örneklenmiştir. Ancak bunlardan 90b/13'teki *legleg* A nüshasında A84b/7'de *keklik*dir ve doğru olan kelime de bu olmalıdır. KT'ye göre rüyada *legleg/leylek* görmek, kavmi ve asaleti olan, sonunu düşünmeyen, kötü, kindar bir kişi; düşman; büyük kişi ve yabancı ile yorumlanır: 90b/13; 91b/4; 91b/6; 91b/7; 91b/9; 148a/2; A85a/8.

KT'nin H nüshasında 2 yerde geçen *leylek* Farsça *leglegin* Türkçede aldığı ve bugün de kullandığımız şeklidir. KT'de H nüshasında iki yerde geçen *leylek* kelimesinin 90b/6'daki şekli yanlış yazılmıştır. Doğru olan şekli A nüshasındaki *keklik* (A84b/1) olmalıdır: 90b/6; 91b/3.

1.19. Ögeyik “üveyik” (*Streptopelia turtur*)

Eski Türkçede örneklenmeyen bu kuş adı KT'de 2 yerde *ögeyik* olarak geçmiştir. KT'de rüyada *ögeyik* görmek, mütesettir, güzel, kemalatlî ve asil kadın olarak yorumlanır: 85a/5; 85a/7.

1.20. Sakşığan “saksığan” (*Pica pica*)

Eski Türkçede *sağızğan* (Arat 1979: 377), *sağızğan* (Ercilasun vd. 2020: 800) şekilleriyle örneklenen bu kuş ismi KT'de 13 yerde *sakşığan* olarak kullanılmıştır. KT'ye göre rüyada *sakşığan* görmek, gammaz erkek, soysuz kişi, yabancı hırsız kişi,

aldatıcı kişi olarak; *sağsığan* sesi işitmek gizli şeylerden haberdar olmaya ve iyi haber işitmeye; *sağsığan* öldürüp etini yemek, düşman malı yemeye işaret eder: 85a/5; 85a/8; 85b/6; 85b/7; 85b/8; 85b/9; 85b/10; 85b/12; 86a/2; 147b/13; A78b/12; A78b/13.

1.21. Serçe, sirçe “serçe” (*Passer domesticus*)

Eski Türkçede *çıpçırğa* (Ercilasun vd. 2020: 624) veya *çañçarğa* (Atalay, 1986: III, 242) ile karşılanan *serçe* KT’de H ve A nüshasında 6 yerde eksiz; 3 yerde ekli örneklenmiştir. Rüyada *serçe* görmek, oğul, çocuk, adam, mal, rızık olarak yorumlanır: 84b/4; 84b/11; 84b/13; 85a/1; 85a/2; 85a/3; 85a/3; A77b/4; 189b/12.

KT’nin A nüshasında *sirçe* 1’i eksiz, 1’i ekli olmak üzere 2 yerde örneklenmiştir: A77a/5; A77b/1.

1.22. Süglün “sülün” (*Phasianus colchicus*)

Eski Türkçede *süglün* (Caferoğlu 1968: 214), *süglin* (Ercilasun vd. 2020: 839), *süwlin* (Ercilasun vd. 2020: 843) olarak kullanılan bu kuş adı KT’de *süglün* olarak 8 yerde eksiz; 3 yerde ekli örneklenmiştir. Rüyada *süglün* görmek, yalancı avrat, örtülü veya güzel avrat, faydalı avrat, cariye, asaletsiz kişi, yabancı kişi, hırsız olarak yorumlanır: 85a/5; 85a/7; 85a/10; 85a/11; 85a/13; 85b/1; 85b/5; 85b/12; 85b/13; 86a/1; 86a/5; A78b/6.

1.23. Şahin “şahin” (*Buteo buteo*)

Eski Türkçede *laçın* (Caferoğlu 1968: 125; Arat 1979: 306; *lâçın* (Ercilasun vd. 2020: 760) ile karşılanan bu kuş adı için KT’de Farsça kökenli *şahin* 6 yerde eksiz olarak kullanılmıştır. Rüya tabirinde şahin, padişah, beylik, vezir olarak yorumlanır. Şahin eti sultandan elde edilen maldır: 86a/10; 86b/3; 86b/6; 86b/12; 87a/3; A79a/12.

1.24. Tāvus “tavus” (*Pavo*)

Eski Türkçede *yun kuş* (Ercilasun vd. 2020: 989) ile karşılanan bu kuşun adı KT’de Arapça *tā’ūstan* değişmiş *tāvustur*. KT’ye göre rüyada *tāvus* görmek, avrat; *dışı tāvus* görmek, yaramaz avrat; *erkek tāvus*, sultan ehli için vilayet, ehli olmayan kişi için ise büyük kişi ile sohbet olup ondan iyilik görmek olarak yorumlanır: 84b/4; 84b/6; 84b/8; 84b/9; 85a/4; 85a/10; A78a/5; A78a/12.

1.25. Toğan “doğan” (*Falco peregrinus*)

Eski Türkçede *toğan* (Clauson 1972: 470-471) olarak kullanılan bu kuş adı, KT’de de *toğan* olarak 9 yerde eksiz; 2 yerde ekli olarak örneklenmiştir. KT’ye göre rüyada *toğan* görmek, güzel yüzlü, halk katında sevgili oğul, sultan oğul, âlim veya makul söz söyleyici oğul ve sultan olarak yorumlanır: 86a/8; 86a/9; 86a/11; 86a/12; 86b/1; 86b/3; 86b/5; 86b/10; 86b/13; 87a/4.

1.26. **Țorğay** “tarla kuşu, çayır serçesi” (*Alauda arvensis*)

Eski Türkçe *Țoriğ* kelimesinden *Țoriğa* (Clauson 1972: 541) şeklinde ortaya çıkan bu kuş ismi KT'de *Țorğay* ve göçüşme ile *Țoyğar* olarak kullanılmıştır. KT'de A nüshasında *Țorğay* 2 yerde eksiz olarak kullanılmıştır. KT'ye göre rüyada *Țorğay* görmek, katı sözlü, insanlarla geçimsiz, faydası olmayan, kötü, hasetçi, güzellik ve kemalat sahibi erkek kişidir: A83b/9; A84a/2.

*Țorğay*dan göçüşme ile ortaya çıkan *Țoyğar* KT'nin H nüshasında 2 defa eksiz olarak kullanılmıştır: 90a/2; 90a/8.

1.27. **Üğü** “baykuş” (*Strix aluco*)

Eski Türkçede *ügi* (Arat, 1979: 504; Ercilasun vd. 2020: 930) olan bu hayvan adı KT'de *üğü* şeklinde iki yerde geçmiştir. KT'ye göre rüyada *üğü* sesi işitmek iyi değildir: 147b/10; 147b/12.

1.28. **Yarasa** “yarasa” (*Vespertilio*)

Eski Türkçede *aya yersgü* “Çiğilce” (Ercilasun vd. 2020: 566) ve *yarısa* (Ercilasun vd. 2020: 954) şeklinde kullanılan bu hayvan adı KT'de 3 yerde eksiz; bir yerde ekli olarak kullanılmıştır. KT'ye göre rüyada yarasa görmek, dindar, hayâ sahibi, uzlet ehli, ilmi olmayan abit kişi ile sohbet etmeye ve halktan elde edecek rızkı olmamaya işaret eder: 90a/10; 90b/1; 90b/3; A84a/12.

2. Suda Yaşayan Hayvanlar

KT'de su hayvanları çeşitlilik bakımından fazla yer tutmaz. Su hayvanları içinde balıklar *balık* genel adı ile zikredilir. Balıktan başka aslında yine bir deniz canlısı olan *mercân*, su hayvanı olarak değil de bundan meydana gelmiş mücevher olarak yer alır. Bu yüzden *mercâmı* hayvan isimi olarak değerlendirmedik. KT'de yer alan bir kelime de Arapça *hūttur*. Ancak Arapçada balina, yunus balığı demek olan *hūt*, KT'de bu balıklardan birini değil takımyıldızlardan Balık burcunu karşılamaktadır. Buna rağmen bir balık adı olması hasebiyle bu kelimeyi de bu yazı içinde değerlendirmeyi uygun gördük. KT'de yer alan su hayvanlarından biri de *yengeç*dir. Bunlardan başka KT'de yer alan “*deñizüñ balıklarından ğayrı deñizüñ yırtıcı canavarları*” (142b/4) ile balık dışında kalan belki ahtapot benzeri hayvanlardan genel bir isimle bahsedilmiştir.

KT'ye göre rüyada *deñizüñ yırtıcı canavarlarının* konuşması sultan sırrının açığa çıkması ile yorumlanır: A164b/7.

2.1. **Balık** “balık” (*Pisces*)

Eski Türkçede *balık/balığ* (Caferoğlu 1968: 32); *balık* (Ercilasun vd. 2020: 572) şeklinde kullanılan kelime KT'de *balıktır*. KT'de balık 4 yerde eksiz; 7 yerde ekli olarak kullanılmıştır. KT'ye göre rüyada balık tutmak ve balık satmak menfaat elde etmeye;

denizde çok *balık* veya deniz hayvanları görmek ve onlardan avlamak ölmeğe, deniz *balıklarından* bir *balığın* konuşması sultan şerrinden emin olmaya işaret eder: 5b/7; 78b/1; 103b/1; 103b/7; 103b/8; 141a/11; 141a/12; 142b/3; A131a/4.

2.2. Hüt “Balık burcu; balina” (*Cetacea*), “Yunus balığı” (*Delphinus*)

Arapça *hüt* balina ve Yunus balığına verilen addır. Bunlardan başka takımyıldızlardan Balık burcu da Arapçada *hüt* ile adlandırılır. KT’de *hüt*, takımyıldız adı olarak geçmektedir. KT’ye göre rüyada *hüt* görmek, saf gönüllü, hüsnuzan sahibi, şefaathçi, az konuşan, büyük işleri olan yabancı bir adam ile işi olmak ve üzüntüden kurtulmakla yorumlanır: 124/11; 124b/12; A136a/2.

2.3. Yengeç “yengeç” (*Canser pagurus*)

Eski Türkçe *yengeç* (Ercilasun vd. 2020: 967) KT’de de H nüshasında 1 yerde eksiz olarak *yengeç* şeklinde örneklenmiştir. KT’ye göre rüyada denizde *yengeç* görmek ve avlamak ölmekle yorumlanır: 141a/11.

3. Haşereleler, böcekler ve parazitler

3.1. ‘Akreb’ “akrep” (*Scorpio*)

Eski Türkçede *çadan* (Arat 1979: 127; Ercilasun vd. 2020: 611) ile karşılanan bu hayvanın adı KT’de Arapça kökenli ‘*akreb*’dir. KT’de ‘*akreb*’ 9 yerde eksiz; 6 yerde ekli birlikte kullanılmıştır. KT’ye göre rüyada ‘*akreb*’ görmek, kovucu, asaleti olmayan, vefasız, ayıplayıcı avrat; düşman; dinsiz kişi olarak yorumlanır: 87b/10; 88b/4; 89a/4; 89a/4; 89a/6; 89a/7; 89a/9; 89a/9; 89a/10; 89a/12; 89a/13; A83a/3.

3.2. Aru “arı” (*Apis mellifica*)

Eski Türkçede *arı* (Arat, 1992: 75; Ercilasun vd. 2020: 554) olarak görülen bu hayvan adı KT’de H nüshasında *aru* şeklinde 3 yerde eksiz örneklenmiştir. A nüshasında ise bu 3 örneğin ikisi ekli olarak kullanılmıştır. KT’ye göre rüyada *aru* görmek, dindar, günahlardan sakınan, faydası dokunan biri ile sohbet etmek veya hediye almak ile yorumlanır: 90b/6; 90b/7; 90b/10; A84b/2; A84b/5.

3.3. Büre, pire “pire” (*Pulex*)

Eski Türkçede *bürge* (Ercilasun vd. 2020: 607) olarak görülen bu hayvan adı KT’de A nüshasında devamlı; H nüshasında ise bir yerde *büre* şeklindedir. İstinsah tarihinin daha geç olduğunu düşündüğümüz H nüshasında bu hayvanın adı *pire*dir. KT’de *büre* 7 yerde eksiz; 2 yerde ekli kullanılmıştır. KT’ye göre rüyada *büre* görmek, avrat; bela; kovucu, kötü ve asaletsiz avrat; alçak ve incidici düşman; değersiz kişi ve vezirin askerleri olarak yorumlanır: 87b/7; A85b/3; A85b/4; A85b/5; A85b/9; A85b/10; A85b/11; A85b/13; A86a/1.

KT'nin A nüshasında *büre* olan örneklenen bu hayvan adı, H nüshasında 1 örnek dışında *piredir*: 91b/10; 91b/12; 91b/13; 92a/6; 92a/7; 92a/8; 92a/9.

3.4. Çekirge, çekürge “çekirge” (*Acrididae*)

Eski Türkçede *çekürge* (Ercilasun vd. 2020: 619) ve *sarıçğa* (Ercilasun vd. 2020: 805) kelimeleri ile karşılanan bu hayvanın adı KT'de *çekirge* ve *çekürge* olarak kullanılmıştır. *Çekirge* KT'nin H nüshasında 1 yerde eksiz olarak örneklenmiştir. KT'ye göre rüyada *çekirge* görmek, mal ile yorumlanır: 188a/5.

Çekürge KT'nin H nüshasında bir yerde ekli; A nüshasında ise 2 yerde eksiz 1 yerde ekli olarak örneklenmiştir: 188a/3; A144b/1; A242a/8; A242a/9.

3.5. Çıyan “çıyan” (*Scolopendra*)

Eski Türkçede *çağan* (Arat 1979: 127; Ercilasun vd. 2020: 611) akrep ile *çıyan* kelimesini ortak olarak karşılamıştır. KT'de *çıyan* 3 yerde eksiz, bir yerde ekli kullanılmıştır. KT'ye göre rüyada *çıyan* görmek düşman ile yorumlanır. Tasavvuf ehlinin rüyalarına göre *çıyan* görmek nefistir ki o da insanın en büyük düşmanıdır: 58b/6; 197a/12; 197b/2; 197b/5.

3.6. Kurt “kurt, böcek” (*Insecta*)

Eski Türkçede *kurt* (Caferoğlu 1968: 188; Arat, 1979: 292; Ercilasun vd. 2020: 749; Tatçı 2017: 53, 346) olarak kullanılan bu böcek adı KT'de 2 yerde eksiz; 1 yerde ekli *kurt* olarak örneklenmiştir. KT'ye göre rüyada *kurt* görmek oğul; kız ve hane halkı olarak yorumlanır: 56a/1; 76a/9; 78a/4.

3.7. Örümcek “örümcek” (*Aranea*)

Eski Türkçede bu hayvan adı için *örümçek* (Ercilasun vd. 2020: 791) ile birlikte bir çeşit örümceği karşılayan *bög* (Ercilasun vd. 2020: 597); *böy* (Ercilasun vd. 2020: 598) kelimeleri kullanılmıştır. KT'de bu hayvan adı H nüshasında *örümcek*; A nüshasında *örümcek evi* şeklinde örneklenmiştir. KT'ye göre rüyada *örümcek* veya *örümcek evi* yani *örümcek ağı* görmek, kadınların boş dedikodusu olarak yorumlanır: 87b/6; A80a/11.

3.8. Siñek “sinek” (*Musca domestica*)

Eski Türkçede bu hayvanı karşılamak için *singek* (Caferoğlu 1968: 206) ve *siñek* (Ercilasun vd. 2020: 824) kullanılmıştır. *DLT*'de *singek* göçebelerce sinek; şehirlilerce sivrisinek için verilen addır. Yine Eski Türkçede *çibun* (Arat 1979:129) ve *kuğğu* da (Ercilasun vd. 2020: 745) sinek için kullanılan adlardandır. KT'de *siñek* 7 yerde eksiz; 6 yerde ekli örneklenmiştir. KT'ye göre rüyada *siñek* görmek, darlık, sıkıntı; hasetçi kişilerle dava; düşman; mekruh nesne; kötü kişi; töhmet; asker; avrat; hürmetsiz, asaletsiz, muhabbet tellalı kişi olarak yorumlanır: 87a/6; 87a/8; 87a/9; 87a/12; 87b/1; 87b/3; 87b/4; 87b/5; 87b/7; 87b/9; 92a/8; A80b/8; A81b/12.

3.9. Sivrisiinek “sivrisinek” (*Culex pipiens*)

Eski Türkçede sivrisinek için *singek* kullanılırken KT’de *sivrisiinek* örneklenmiştir. KT’de *sivrisiinek* 8 yerde eksiz olarak kullanılmıştır. KT’ye göre rüyada *sivrisiinek* görmek, darlık, sıkıntı; bela; kötü, değersiz kişi olarak yorumlanır: 87a/6; 87a/8; 87a/9; 87a/11; 87b/4; 91b/10; 91b/12; 91b/13; 92a/5.

3.10. Üyez “üvez, sivrisinek; at sineği” (*Sorbus*)

Eski Türkçede bir çeşit sivrisinek adı *üyez* (Ercilasun vd. 2020: 937) KT’de bir yerde *üyez* olarak örneklenmiştir: 87a/6.

4. Sürüngenler (*Squamata*)

KT’de bir sürüngenin adı iki fonetik farklılıkla örneklenmiştir.

4.1. İlan, yılan “yılan” (*Serpentes*)

Eski Türkçede *yılan* (Caferoğlu, 1968: 294; Arat, 1979: 539; Arat, 1992: 57; Tatçı, 2017: 284; Ercilasun vd. 2020: 971) olarak kullanılan bu hayvanın adı KT’de *ılan* ve *yılan* olarak örneklenmiştir. KT’de *ılan* 7 defa kullanılmış olup ikisi H nüshasında; 5’i A nüshasındadır. KT’ye göre rüyada *ılan/yılan* görmek; düşman ve avrat olarak yorumlanır: 89a/5; 89a/6; A52a/5; A81a/1; A81a/4; A82b/9; A243b/6; A245a/7.

KT’de *yılan* 59 adet ile en çok kullanılan hayvan adıdır. KT’de *yılan* 37 yerde eksiz; 22 yerde de değişik çekim ekleri ile örneklenmiştir: 58b/6; 87b/13; 88a/2; 88a/4; 88a/13; 88b/4; 88b/1; 88b/3; A81b/10; 88b/9; 88b/10; 189b/4; 189b/5.

KT’de *yılanlar* büyüklük ve renklerine göre sınıflandırarak düşmanlar tasnif edilmiştir. Buna göre *orta yılan* avrat; *küçük yılan* oğuldur. *Beyaz yılan*, *kara yılan*dan ehvendir. *Ak yılan* oğul ile tabir edilir. *Ak yılan* bazen dirliğin ziyade olması ve esenlik ile yorumlanır: 87b/11; 87b/13; 88a/5; 88a/6; 88a/6; A81a/11; 88a/7; 88a/8; 88a/11.

Rüyada görülen evde Kur’an okuyan *yılan*, ilim okumuş çocuğa yorumlanır: 88b/13.

Yılan ile söyleşmek düşmanın itaat etmesine; *yılanın* öpmesi düşmanın düşmanlıktan vaz geçmesine yorumlanır: 88a/9; 88a/10.

Yılanın yemeği zehirlemesi, rüya gören kişinin malına bir kimsenin hıyanetlik etmesiyle; elbisesine zehir bırakması ise rüya görenin hanımı için kötü sözler söylenmesiyle yorumlanır: 88b/11; 88b/12.

Yılanların sıçrayıp kişinin gözlerini çıkarması rüya görenin hanımı ve oğlunun dinlerini kaybetmesiyle yorumlanır: 89a/2.

KT’ye tasavvuf ehlinin rüyasında *yılan çıyan*, nefsin arzularıdır: 197b/5.

5. Ehlî hayvanlar

Bu grup içinde insanoğlunun tarih boyunca değişik yönlerinden yararlanarak birlikte yaşadığı hayvanlar yer almaktadır. Bu hayvanlar ortak özelliklerine göre ayrıca sınıflandırıldı.

KT'de ehlî hayvanlar için kullanılmış genel adlardan biri de *dört ayaklı* ve *dört ayaklı cânavar* olmak üzere iki şekildedir. “*Kırk üçüncü bâb düşde dört ayaklı cânavar görse anuñ te'vilin beyân ider*” (80b/7) bölümünde dört ayaklı hayvanlar hakkında bir açıklama olmasa da bu bölümden sonra gelen kırk dördüncü bölümde *at*, *katır*, *eşek*; kırk beşinci bölümde ise *deve*, *sığır*, *koyun*, *keçi* gibi hayvanların tabirleri verilmiştir. Kırk altıncı bölümde, kuşların tabirleri başlar. Bu da *dört ayaklı cânavarın* ehlî hayvanları karşıladığına açık delildir. Yani *arслан*, *kaplan* gibi hayvanlar da dört ayaklı olmalarına rağmen bu grup içinde yer almazlar.

Bu kelimenin bazı örneklerde ehlî hayvanlar için kullanıldığı açıktır: 17a/13; 99b/10; 170b/9; A173a/8.

Ancak bazı örneklerde ise bu durum açık olmayıp ifade daha geneldir: 153b/2; 16b/12; 147a/13.

5.1. Büyükbaş hayvanlar

5.1.1. Yük ve binek hayvanları

Metinde geçen yük ve binek hayvanları Türk milletinin tarihin ilk devrelerinden itibaren ehlileştirdiği, günümüzde de kullanmaya devam ettiği dört ayaklı büyükbaş hayvanlardır. KT'de üç çeşit yük ve binek hayvanı 9 farklı isimle yer almıştır. Bunlar alfabetik sıraya göre şöyledir:

5.1.1.1. At “at” (Equus caballus)

Eski Türkçe yazılı ürünlerinden (Tekin 1988: 121; Caferoğlu 1968: 24; Tatçı 2017: 140; Arat 32; 1979; Ercilasun vd. 2020: 561) bu yana Türkçenin farklı şivelerinde ve Batı Türkçesinde aynı fonetik ve semantik şekliyle kullanılagelen *at* kelimesi KT'de 20 yerde eksiz; 19 yerde ekli olmak üzere 39 defa kullanılmıştır.

KT'de *at* daha çok binek hayvanı vasfı ile zikredilmiş ve rüya tabirinde de genellikle bu yönüyle mana bulmuştur. KT'ye göre rüyada *at* görmek avrat, izzet, saltanat, devlet ve insanın ululuğu ile yorumlanır. *Ata* eyerli veya eyersiz binmek, *atın* yürüyüşü rüya yorumlanmasında rol oynamıştır: 17b/1; 43a/3; 81a/9; 81a/12; 81b/12; 82a/10; 82a/12; 82a/2; 82a/2; 82a/5; 82a/6; 82a/7; 82a/9; 82a/12; 82b/1; 82b/2; 82b/3; 82b/3; 121a/1; 147b/2; 147b/6; 158b/4; 172b/8; 172b/9; 180b/12; 181a/3; A73a/12; A73b/4; A73b/5; A73b/10; A232b/10.

KT'de *at* çeşitlerinden bahsedilirken renkleri ön plandadır. Metinde atlar renklerine göre, *boz at*, *siyâh at*, *torî at*, *al at*, *kır at* şeklinde yer alır: 81b/1; 81b/2; 81b/3; 81b/4; 81b/5.

KT'de atların renklerinden başka *yorğa git-*, *kişneyi kişneyi şazılıkla git-*, *sürç-*, *sıçra-*, *turu gel-*, gibi hareket sıfatlarıyla da belirtilmiştir: 81b/9; 82a/4; 82a/5.

Metinde bu kelimeden sıfat yapma eki olarak bilinen *-lu/-suz* ile oluşturulmuş *atlu* ve *atsuz* şeklinde 7 gövde vardır: 80b/13; 82a/11; A127b/11; A128a/2; A129a/7; A129b/2.

5.1.1.2. Davar, *tavar* “davar, binek hayvanı; koyun ve keçinin genel adı”

Eski Türkçe kaynaklarında *tavar*, *tavar* (Caferoğlu 1968: 228; Ercilasun vd. 2020: 863) mal, *davar* karşılığında geçer. Eski Türkçede mal, yük taşıyan hayvanı karşılayan kelime *tavarçdır* (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 863). *Tavarın* Eski Türkçedeki *mal* karşılığı KT'de görülmemiştir. Batı Türkçesinde kelime başındaki *t*’d değişikliği sebebiyle KT'de 4 yerde *davar* şeklinde örneklenen kelime, binek hayvanı olarak kullanılmıştır. Ancak bunun at mı, katır mı, eşek mi olduğu açık değildir. KT bir rüya tabirleri kitabı olduğu için normal hayatta olması mümkün olmayan bir şeyin rüyada olabilmesi mümkün olduğundan *tavar* veya *davarın* küçükbaş hayvan olması da mümkündür. KT'ye göre rüyada *davar* görmek avrat ve mal olarak yorumlanmıştır: 156b/2; 181b/7; 181b/7; 181b/8.

KT'de büyükbaş hayvan karşılığında kullanılan *tavar* kelimesi, iki yerde ekli olarak kullanılmıştır: 184b/1; A164b/1².

5.1.1.3. Eşek “eşek” (*Equus asinus*)

Eski Türkçede *eşgek* (Caferoğlu 1968: 77; Ercilasun vd. 2020: 646), *eşyek* (Ercilasun vd. 2020: 647), *eşek* (Ercilasun vd. 2020: 646) şekillerinde kullanılan bu hayvan adı EAT'de *eşek* şeklindedir. KT'de *eşek* 12 yerde eksiz; 13 yerde de çekim ekleriyle birlikte kullanılmıştır. KT'ye göre rüya tabirinde *eşek* görmek, sefer, izzet, devlet, ululuk, avrat, kız ve oğlan çocuğu olarak yorumlanır: 19a/2; 19b/4; 81a/9; 81a/12; 82b/4; 82b/4; 82b/5; 82b/6; 82b/6; 83a/4; 147b/1; 156b/4; 156b/6; 158b/3; 170b/6; 170b/9; 189b/1; A74b/11; A74b/12; A76b/5; A87a/5; A87a/6; A193a/6; A211b/1; A212a/3.

5.1.1.4. *Har* “eşek” (*Equus asinus*)

Farsça *har*, KT'de *eşek* karşılığında 1 yerde, bir meyve isminde geçer. A nüshasında dut çeşitlerinden biri *har tutı*'tur. KT'nin H nüshasında bu meyve adı *eşek tutı*'dır: A201a/12.

² Bu cümledeki “*tavarından*” kelimesi H nüshasında “*tarafından*” şeklindedir.

5.1.1.5. **Himâr** “eşek” (*Equus asinus*)

KT'de Arapça kökenli *himâr* kelimesi A nüshasında “unutulan düşün tabir edilmesi” ile ilgili bölümde 1 yerde geçer. Kullanıldığı yer itibariyle kelimenin anlamı çok açık değildir: A21b/10.

5.1.1.6. **İlki** “at, at sürüsü; başıboş gezen at veya eşek sürüsü”

Eski Türkçede önceleri, o sene doğan bütün hayvanları karşılayan *yıl+kı*, (Caferoğlu 1968: 294; Arat 1979: 539; Ercilasun vd. 2020: 972) sonraları anlamı daralarak sadece at, katır ve eşek gibi yük hayvanları için kullanılmıştır. Bugün *yıllkı* şeklinde kullanılan kelime, EAT döneminde ve KT'de kelime başındaki /y/ sesinin Ø ile nöbetleşmesi ile daha çok *ilkı* olarak kullanılmıştır. KT'de *ilkı* eksiz olarak 6; çekim ekleriyle 9 yerde geçmiştir. KT'de *ilkı* kelimesinin kullanıldığı yerlerden bir örnek dışında kelimenin tam karşılığını anlamak mümkün değildir. İfadeler, genelde her türlü hayvanın anlaşılabilceği şekildedir. İki örnekte bunun binek hayvanı olduğu açıktır ve bu örneklerin birinde A nüshasında *ilkı* şeklinde geçen kelimenin H nüshasındaki karşılığı *katır*dır. KT'ye göre rüyada *ilkı* görmek, avrat, cahil kişi, ikbal, baht, mal, namahrem kişi olarak yorumlanır: 19a/2; 84a/7; 120a/4; 156b/2; 163a/13; 167b/1; 168a/12; 168a/13; 168b/3; 181b/11; A74b/9; A193a/4; A205b/12.

Tasavvuf ehlinin rüyasında *ilkı* görmesi avam tabakası ve nefsin arzuları olarak yorumlanır: 194a/1; 195a/10.

5.1.1.7. **Katır** “katır” (*Equus asino caballus*)

Eski Türkçede *katır*, (Arat 1979: 228; Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 693) şeklindeki kelime KT'de de *katır* olarak 11 yerde eksiz; 6 yerde ekli olarak geçmiştir. Dişi *katır* rüyada sefer, izzet, devlet, büyüklük, avrat veya cariyeye işaret eder: 17b/1; 81a/9; 81a/13; 82b/8; 82b/8; 82b/9; 82b/12; 82b/13; 83a/1; 83a/2; 83a/3; A74a/13; A74b/3; A74b/5; A74b/13; A76b/5.

Katır, nesli kendinden devam etmeyen binek hayvanıdır. KT'de *katırın* bu durumuna işaretle rüyada görülen dişi *katır*, kısır kadın veya doğursa bile bereketsiz çocuk doğuran kadına yorumlanır: 82b/10.

5.1.1.8. **Yund** “kısırak”

Eski Türkçede *yont* (Caferoğlu 1968: 302) *yunt* (Caferoğlu 1968: 305); *yund* (Ercilasun vd. 2020: 989) ve *yond* (Arat 1979: 552) olarak *at*, *erkek at*, karşılığında kullanılan kelime, KT'de ve EAT'de *yund* şeklinde dişi at karşılığında kullanılmıştır. KT'de bir yerde kullanılan *yund*, H nüshasında tekil, A nüshasında çoğul olarak geçer: 82a/13; A74a/4.

5.1.2. Eti Yenen Büyükbaş Hayvanlar

Bu grup içerisinde etinden, sütünden ve derisinden yararlanan hayvanlar yer alır. KT'de bu sınıfta yer alan *deve*, Türk toplumunda eti ve diğer ürünlerinden yararlanmaktan ziyade yük hayvanı olarak kullanıldığı için Yük ve Binek Hayvanları bölümünde incelendi.

5.1.2.1. Deve “deve” (*Camelus*)

Eski Türkçede *tebe* (Caferoğlu 1968: 230) > *teve* (Caferoğlu 1968: 235; Ercilasun vd. 2020: 873); *tüve* (Arat, 1979: 454); *teve* (Ercilasun vd. 2020: 873), *tevi* (Ercilasun vd. 2020: 873) şekillerinde görülen kelime, Batı Türkçesine *deve* olarak geçmiştir. Orta Asya'dan itibaren Türklerin hayatında yer almış olan *deve*, Türkler tarafından binek ve besi hayvanı olmaktan ziyade yük hayvanı olarak kullanılmıştır. Ancak KT'de hayvan grupları arasında *deve*, besi hayvanları içinde gösterilmiştir. Biz de bu durumu göz önünde bulundurup *deveyi* besi hayvanları içine aldık. KT'de *deve* 7 kere eksiz; 8 kere çekim ekli olarak kullanılmıştır. KT'ye göre rüyada *deve* görmek, sefer, devlet, ikbal, rızık genişliği, cariyeye ve avrat olarak yorumlanır: 17b/1; 83a/4; 83b/1; 101a/8; 147b/5; 181a/3; 189b/1; A75b/1; A75b/1; A190a/5.

KT'de *devenin* vasıfları için *dişi*, *genç*, *yigit* ve *koça* şeklinde Türkçe dört sıfat geçmektedir: 20b/6; 20b/10; 83b/1; 83b/2; A75b/3.

KT'de bu kelimedenden türetilmiş *deveci* kelimesi 2 yerde kullanılmıştır: 127a/2; 174b/11.

5.1.2.2. İnek “inek, dişi sığır” (*Bovinae*)

Eski Türkçe *inkek-ingek* kelimesinden (Caferoğlu, 1968: 95), *ingek* (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 666) Batı Türkçesine *inek* şeklinde geçmiştir. KT'de de *inek*, dişi sığır için 6 yerde eksiz; 2 yerde de ekli olarak kullanılmıştır. KT'ye göre rüyada *inek* görmek, avrat, cimri kişiler, helal rızık, geçim rahatlığı, baht, mal olarak yorumlanır: 83b/12; 84a/2; 84a/4; 84a/5; 84a/7; 84a/8; A76a/5; A76a/9.

5.1.2.3. Öküz “öküz, iğdiş edilmiş sığır” (*Bos primigenius taurus*)

Eski Türkçede de *öküz* olarak kullanılan bu hayvan ismi (Caferoğlu 1968: 149; Ercilasun vd. 2020: 786) KT'de, 3 yerde eksiz; 5 yerde ekli olarak geçer. KT'ye göre rüyada *öküz* görmek kuvvetli büyük adam, beylik olarak yorumlanır. Boynuzlu olması izzetin ve ululuğun fazlalığına işaretir: 83a/12; 83b/3; H83b/8; 83b/8; 83b/9; 83b/11; 147b/3; A75a/12.

5.1.2.4. Şevr “boğa, öküz”

Arapça boğa, öküz demek olan *şevr*, 12 takımyıldızdan biri olan Boğa burcunun da Arapçadaki karşılığıdır. KT'de *şevr*, boğa veya öküz gibi bir hayvana karşılık olarak değil takımyıldızlardan Boğa burcu için kullanılmıştır ve bir yerde geçer: 124b/1.

5.1.2.5. Sığır, şığır "sığır" (Bovinae)

Eski Türkçede ilk olarak DLT'de sadece (س) *sin* harfi ile yazılan kelime (Ercilasun vd. 2020: 818) , EAT'de hem (س) *sin* hem (ص) *sad* harfleriyle yazılmıştır. Bu kelime KT'de 11'i eksiz; 10'u ekli olmak üzere 21 yerde (س) *sin* harfi ile yazılmıştır. KT'nin A nüshası *sin* ile yazma hususunda ileridedir. KT'de *sığır*, boynuzlu, eti ve sütü için beslenen büyükbaş hayvanın genel adıdır. Sığırın dişisi eserde *dişi sığır* diye belirtilir. KT'ye göre rüyada *sığır* veya *sığırın* bazı uzuvlarını görmek, söz, avrat, düşman, yıl, ulu kimseler, zenginlik, kuvvet olarak yorumlanır: 83a/10; 83b/5; 101a/2; 170b/9; A75a/1; A75a/5; A75a/5; A75a/12; A75a/12; A76a/2; A197b/4; A216b/8; A244b/2; A244b/5.

Rüyada *dişi sığır* görmek, yıl ve avrat ile yorumlanır: 83b/12; 84a/1; A76a/4.

Rüyada *sığır* siniri satın almak zengin kadınla evlenmeğe işaret eder: A77a/4.

Rüyada kişinin kendinde *sığır* kuyruğu gibi kuyruk görmesi malın artmasına işaret eder: 180b/12; A232b/10.

Rüyada kişinin kendinde *sığır* ayağı gibi ayak görmesi seferde kuvvete işaret eder: A233a/1.

KT'nin H nüshasında *şığır* 5'i eksiz; 1'i ekli olmak üzere 6 yerde *sad* (ص) harfi ile yazılmıştır: 83a/4; 83a/7; 84b/3; 158b/3; 170b/6; 181a/3.

KT'de *şığır* kelimesinden türetilmiş sığır çobanı anlamında *şığırtmaç* kelimesi de örneklenmiştir: 174b/10.

5.1.2.6. Tosun "tosun, genç boğa"

Eski Türkçede "*vahşi, kaba, yontulmamış kimse, utanmaz*" (Caferoğlu 1968: 247); "*binmeye henüz alıştırılmamış tay, haşin at-*" (Ercilasun vd. 2020: 894); "*yabani at yavrusu*" (Arat 1979: 645); Eski Anadolu Türkçesi döneminde "*haşarı*" (Dilçin 2013: 223), "*1. haşarı tay. 2. Kaba insan, yontulmamış*" (Kanar 2011: 673) anlamlarında kullanılan *tosun*, KT'de "*Düşde deve şığır ve koyun ve keçi görse*" başlıklı 45. bölümde sığır cinsinden bir hayvan olarak kullanılmıştır: 83b/10.

5.2. Küçükbaş Hayvanlar

Küçükbaş hayvanlar etinden, sütünden, derisinden ve yününden yararlanan dört ayaklılardır. KT'de 3 çeşit küçükbaş hayvan deşiklerle birlikte 4 farklı ad ile örneklenmiştir.

5.2.1. Hamel "kuzu, koç burcu"

Arapçada *kuzu*yu ve koç burcunu karşılayan *hamel* KT'de koç burcu için kullanılmıştır. KT'ye göre rüyada *hamel* görmek büyük bir kişi ile işi olmasına ve ihtiyacının karşılanmasına işaret eder: 124a/11; 124a/12.

5.2.2. Keçi “keçi” (*Capra hircus*)

Eski Türkçede *eçküden* göçüşme ile ortaya çıktığı düşünülen *keçi* Dîvânu Lügâti't-Türk'te *eçkü* ile birlikte bir kere yer alır (Ercilasun vd. 2020: 697). KT'de *keçi* 7 yerde eksiz olarak geçmektedir. KT'ye göre rüya tabirlerinde *keçi* rızık, mal; *dişi keçi* avrata işaret eder. *Keçi* başı bin akçeye; *keçi* sesi işitmek ise iyi adam haberi işitmeye yorumlanır: 83a/4; 84a/5; 84a/5; 84a/6; 84b/3; 147b/3; A76b/5.

5.2.3. Koyun, koyun “koyun” (*Ovis aries*)

Eski Türkçe kaynaklarından Orhun Abidelerinde *koñ* (Tekin 1988: 149), Uygur metinlerinde *koy*, *koyın*, *koym* (Caferoğlu 1968: 183, 184), Dîvânu Lügâti't-Türk'te *koy* (Ercilasun vd. 2020: 733) şeklinde geçen *koyun* KT'de *koym* ve *koyun* şeklinde yer almıştır. KT'de Eski Türkçenin devamı olarak arkaik şekil olan *koym*, 2 yerde eksiz; 1 yerde ekli olmak üzere üç yerde geçmiştir. KT'de rüya tabirinde *koyun* görmek sultan, avrat olarak yorumlanır. Özellikle *dişi koyun* avrata; tüylü veya beyaz *koyun* mala; *koyunun* başı veya kuyruğu akçeye işaret eder. *Koyun* sesi, kayıp bir kişi hakkında haber olarak yorumlanır: 147b/4; A75b/1; A197b/3.

KT'de *koyun* 19'u eksiz; 6'sı ekli olmak üzere 25 yerde kullanılmıştır: 83a/4; 84a/2; 84a/3; 84a/4; 84a/5; 84a/5; 84a/6; 84a/8; 84a/9; 84a/10; 84a/10; 84a/11; 84a/13; 84b/1; 84b/2; 158b/2; 188b/7; A75a/13; A76b/5; A76b/12; A76b/13; A77a/1; A77a/2; A173a/6; A242b/10.

5.2.4. Kuzu “kuzu” (*Ovis*)

Eski Türkçede *kozi* (Caferoğlu 1968: 184; Ercilasun vd. 2020: 733), olarak örneklenen bu hayvan adı KT'de *kuzu* şeklinde, bir yerde derisi ile alakalı olarak kullanılmıştır. Buna göre kuzu derisinden yapılmış takke menfaat olarak yorumlanır: 177a/8.

5.3 Kümes hayvanları

KT'de kümes hayvanları kuşlar arasında yer alır. Müellif rüya tabirlerinde, kuşlar ile kümes hayvanları arasındaki farkı belirtmek için kuşların uçmak vasfından bahseder: 158b/5; 180b/6.

KT'de 4 farklı kümes hayvanı fonetik ayrılıklar ile 8 ayrı kelime halinde yer almıştır. Bunlardan *horoz* için 2 farklı isim 5 fonetik değişiklik ile kullanılmıştır.

5.3.1. Bednūs, bidnūs, petnūs “horoz” (*Gallus*)

Eski Türkçede horoz ve tavuk için *takağu* ortak kullanılır (Ercilasun vd. 2020: 848). Dîvânu Lügâti't-Türk'te bir örnekte horoz için *takağun* kullanılmıştır (Ercilasun vd. 2020: 848). Eski Anadolu Türkçesinde horoz için Farsça *horūs* ve Yunanca *peteinostan* değişmiş *bednūs*, *bidnūs* ve *petnūs* kullanılmıştır. KT'de *bednūs* 1 yerde eksiz olarak örneklenmiştir. KT'de rüya tabirinde *bednūs*, *bidnūs* ve *petnūs*, bahadır, kahraman, savaşı, dindar, cömert er, bey kişi olarak yorumlanmıştır: 90a/10.

KT'de *bidnūs* 4 yerde eksiz olarak örneklenmiştir: 90a/13; A84a/4; A84a/8; A176b/8.

KT'de *petnūs* 2 yerde eksiz olarak örneklenmiştir: 147b/10; 147b/11.

5.3.2. **Ħorūs, Ħoruz** "horoz" (*Gallus*)

Farsça *Ħorūs*, Batı Türkçesinde Eski Anadolu Türkçesinden itibaren aynı imlâ kullanılmıştır. KT'de *Ħorūs* 3'ü eksiz, 1'i ekli olmak üzere 4 yerde geçmiştir: 90a/11; 90a/12; 90b/1; A84b/10.

KT'de *Ħorūs* kelimesinin *Ħoruz* şekli de örneklenmiştir: A84a/5. Bu kelime Azeri Türkçesinde bugün *Ħoruz* şeklinde yaşamaktadır (Akdoğan, 1999: 468).

5.3.3. **Ķaz** "kaz" (*Anser*)

Eski Türkçe döneminden beri aynı imlâsıyla kullanılan *Ķaz* Eski Türkçede (Caferoğlu 1968: 173; Arat 1979: 24; Ercilasun vd. 2020: 696) KT'de 2 yerde eksiz olarak örneklenmiştir. KT'de rüyada *Ķaz* görmek avrata işaret eder: 89b/6; 89b/7.

5.3.4. **Ördek** "ördek" (*Anas boschas*)

Uygur Türkçesinde *ödrek* (Caferoğlu 1968: 146) göçüşme ile Karahanlı Türkçesinde *ördek* şekline dönüşmüştür (Arat 1979: 24; Ercilasun vd. 2020: 509). KT'de 2 yerde eksiz olarak örneklenen *ördek* rüya tabirinde mal olarak yorumlanmıştır: 89b/6; 89b/8.

5.3.5. **Tavuk** "tavuk" (*Gallus domesticus*)

Uygur Türkçesi metinlerinde *taĶıĶu* (Caferoğlu 1968: 221); Karahanlı Türkçesi metinlerinde *taĶaĶu* (Ercilasun vd. 2020: 848), *taĶuĶ* (Ercilasun vd. 2020: 848) ve Dîvan-ı Hikmet'te *tavuk* (Tatçı, 2017: 106) şekillerinde görülen *tavuk*, KT'de iki yerde eksiz olarak *tavuk* şeklinde örneklenmiştir. KT'ye göre rüyada *tavuk* görmek avrat olarak yorumlanır: 89b/6; 89b/7.

5.4. Diğer Ehlî Hayvanlar

Bu grupta insanlarla birlikte yaşayan, bazılarında güvenlik, avcılık gibi hizmetlerin alındığı köpek, kedi gibi hayvanlar yer almaktadır. KT'de bu grupta yer alan 3 çeşit hayvan, 4 farklı isimle yer almıştır.

5.4.1. **Av iti** "av köpeği" (*Canis lupus familiaris*)

Eski Türkçe *ab/aw'* dan OĶuz şîvesine *av* (Caferoğlu 1968, 25; Ercilasun vd. 2020: 564) şeklinde geçen kelime ile yine Eski Türkçede *it* (Caferoğlu 1968, 87; Ercilasun vd. 2020: 659) olarak kullanılan *itten* isim tamlaması kalıbıyla meydana getirilen bu hayvan adı av avlamak üzere terbiye edilmiş bir köpek cinsidir. KT'de *av iti* için *itten* ayrı bir bölüm açılmıştır. KT'de 1 yerde eksiz; üç yerde de ekli olarak kullanılan *av iti* düşman; *av itinin* eti, mirastan mal; sütü hastalık; getirdiği av ise düşmandan elde edilen hediye olarak yorumlanmıştır: 95a/6; 95a/7; 95a/8; 95a/10.

5.4.2. Çetük “kedi” (*Felis catus*)

Eski Türkçenin kaynaklarından *Divanu Lüğati't-Türk*'te Oğuz şivesine ait olduğu belirtilen *çetük* (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 620) kelimesinin Çiğil lehçesindeki karşılığı *müştür* (Ercilasun vd. 2020: 767). KT'de *çetük*, *kedi* ile birlikte kullanılmıştır. H nüshasında ağırlıklı olarak *kedi* kullanılırken Atatürk Kitaplığı nüshasında *çetük* kullanılmıştır. KT'de *çetük* 7 yerde eksiz; 3 yerde ise ekli olarak kullanılmıştır. KT'ye göre düşte *çetük* görmek hırsız ile yorumlanır: 95a/12; 95a/13; 95b/1; 147b/4; A89a/7; A89a/7; A89a/8; A98a/9; A89a/9; A89a/12.

5.4.3. İt “it, köpek” (*Canis lupus familiaris*)

Eski Türkçe *it* (Caferoğlu 1968: 87; Ercilasun vd. 2020: 659) şeklinde yazılan kelime EAT'de *it* olarak kullanılmıştır. KT'de 15 yerde eksiz; 6 yerde ekli olarak kullanılan *it* rüya tabirinde düşman olarak yorumlanmıştır. *İtin* dişi kötü huylu kadındır. Rüyada *itin* uluması, rüya gören kişinin bir kişiyle davallaşması veya kötü bir haber işitmesine; *it* tarafından ısırılmak hasmının söz dinlememesine; *it* sesi duymak rezil ve alçak asıllı bir kimseden kötü söz işitmeye; birbiriyle dalaşan *itlerin* sesini işitmek katı gönüllü bir cimri kişiden söz duymaya; *it* kuyruğu görmek haram mal elde etmeye işaret eder: 19a/11; 42b/12; 83a/3; 94b/8; 94b/10; 94b/11; 94b/12; 95a/1; 95a/2; 95a/3; 95a/4; 147b/2; 148a/1; 148a/11; 181a/1; A74b/8; A88b/11; A88b/12; A115b/11.

Tasavvuf ehlinin rüyasında ise *it* görmek insanın en büyük düşmanı olan nefse işaret eder: 197b/9; 197b/10.

5.4.4. Kedi “kedi” (*Felis catus*)

Kökene belli olmayan *kedi* kelimesi, Türkçeye EAT döneminin sonlarından itibaren girmiştir. Gülensoy, ç>k değişikliği ile *çetükten* değişmiş olabileceği ihtimalinden bahseder (Gülensoy 2007: 492). KT'de 6 yerde eksiz; 7 yerde ekli olarak geçen *kedi*yi düşte görmenin yorumu *çetük* ile aynıdır: 95b/2; 95b/2; 95b/3; 95b/4; 95b/4; 95b/5; 95b/6; 95b/7; 95b/7; 95b/8; 95b/9; A89a/6; A89a/11.

6. Yaban hayvanları

Yukarıdaki gruplardan birinde yer almayan ehlileştirilmemiş hayvanlar burada gösterilecektir. Bu hayvanları, belki av hayvanları, yırtıcı hayvanlar ve başka alt gruplar halinde izah etmek de mümkündür. KT'de *yırtıcı cânavarlar* şeklinde bir ayırım olması sebebiyle yırtıcı hayvanlar için bir başlık açıp diğerlerini diğer yaban hayvanları şeklinde ayırmak yeterli görüldü.

6.1. Yırtıcı hayvanlar

Bu grup içinde etçil olup diğer hayvanları avlayarak yaşayan hayvanlar yer almıştır. Bu hayvanlar KT'de yırtıcı canavarlar olarak yer almıştır.

6.1.1. Anduk, anduk "sırtlan" (*Hyaena hyaena*)

Eski Türkçede *andi-* "avlanmak" filinden EAT döneminde ortaya çıktığı düşünülen *anduk* ve bir örnekte *anduk*, KT'de 4 yerde eksiz; 3 yerde ekli olarak kullanılmıştır. KT'ye göre rüyada *anduk* görmek kadın ile yorumlanır: 94a/3; 94a/4; 94a/5; 94a/6; 94a/9; 94a/10; A87b/10.

KT'de *anduk* H nüshasında 1 yerde, diğerlerinden farklı olarak *anduk* şeklinde *kef* (ك) ile yazılmıştır: 94a/2.

6.1.2. Arşlan, aşlan "aslan" (*Panthera leo*)

Eski Türkçeden itibaren kullanılan *arşlan* (Caferoğlu, 1968: 20; Arat, 1979: 25, Arat, 1992: 45; Ercilasun vd. 2020: 557) kaynaklarda *sin* (س) ile yazılırken, KT'de *arşlan* şeklinde *sad* (ص) ile yazılmıştır. KT'de *arşlan* 11 yerde eksiz; 6 yerde ekli olarak örneklenmiştir. KT'ye göre rüyada *arşlan* görmek, güçlü düşman ve sultan ile yorumlanır: 92a/10; 92a/11; 92a/12; 92a/13; 92b/5; 92b/7; A86a/3; A86a/7.

KT'ye göre rüyada *arşlan* eti yemek, sultan cihetinden mal elde etmeye; *arşlan* başını bulmak, ehli için sultan olmaya, ehli olmayan için ise sözünün geçmesine; derisini bulmak, kumaş; kılını, kemiğini, dişini, karnının etini görmek ise mal elde etmeye işaret eder: 92b/2; 92b/2; 92b/4; 92b/6; A86a/3.

KT'ye göre rüyada *arşlan* yavrusu görmek şehzade ile yorumlanır: 188a/7.

Tasavvuf ehlinin rüyasında *arşlan* görmek dünyanın fitneleriyle yorumlanır: 197a/10; 197b/2; 197b/4.

KT'de *aşlan* 2 yerde eksiz; 1 yerde ekli olmak üzere örneklenmiştir: 147b/7; A197b/1; A242a/11.

6.1.3 Ayu "ayı" (*Ursus arctos*)

Eski Türkçede *adığ* (Caferoğlu, 1968: 4; Arat, 1979: 6; Ercilasun vd. 2020: 541), *adığ* (Caferoğlu, 1968: 6) ve *ayığ* (Ercilasun vd. 2020: 566) şekilleri görülen bu hayvan adı KT'de *ayu* olarak 4 yerde eksiz; 3 yerde ekli olarak kullanılmıştır. KT'de rüyada *ayu* görmek, düşman; düşkün ve deli erkek kişi olarak yorumlanır: 83a/2; 99a/5; 99a/6; 99a/7.

Rüyada *ayu* sütü içmek, tez zamanda ağır hastalık; etini yemek haram mal elde etmek veya Müslümanların dedikodusunu yapmakla yorumlanır: 99a/7; 99a/9.

Rüyada bir kişinin evine *ayu* gelmesi, yukarıda sayılan vasıflarda bir kadını nikâhlamaya; gelen *ayu* erkek ise bozuk fiil sahibi hırsız kişinin rüya sahibinin evine girmesine işaret eder: 99a/10.

6.1.4. Bebr, bayur, buyur “kaplan” (*Felis tigris*)

Farsça *bebr* “kaplan”, EAT’de *bebir*, *babur* (Çağbayır, 2007: 1, 613) şekillerinde de kullanılmıştır. Ancak KT’de bu kelime *bebr* ile birlikte H ve A nüshasında *bayur* / şeklinde birer kere ve H nüshasında *buyur* şeklinde bir kere örneklenmiştir. *Bayur* kelimesi iki nüshada da 59. Bölüm başlığında “*düşde kaplan ve bayur görse*” şeklinde iki hayvandan bahsedilmiş gibi yer almasına rağmen açıklamada sadece *kaplan* ifadesi ile tabir edilmiştir. KT’ye göre rüyada *bayur* görmenin yorumu, *kaplan* görmekle aynıdır: 92b/9.

Farsça *bebr* kelimesi KT’de Ahmed-i Da’înin Germiyan Beyi II. Yakub için yazdığı methiyede A nüshasında 1 defa geçer. H nüshasında ise buradaki *bebr* yerine *buyur* yazılmıştır: A2b/5.

Buyur KT’nin H nüshasında 1 yerde örneklenmiştir. Ancak bu yazım şeklinin harekeleme hatası olabileceği de gözardı edilmemelidir: 2b/13.

6.1.5. Çakal, şağal “çakal” (*Canis aureus*)

Eski Türkçede *arju* (Battal, 1934; 11; Ercilasun vd. 2020: 555) ile karşılanan çakal, KT’de H nüshasında 1 yerde *şağaldan* değişmiş *çakal* olarak kullanılmıştır. KT’ye göre rüyada kişinin *çakal* kuyruğu gibi kuyruğu olduğunu görmesi, gizlice ve rüsvalıkla mal elde etmekle yorumlanır. KT’ye göre rüyada *şağal/çakal* görmek, suskun kişi ile yorumlanır. Rüyada *şağal/çakal* sütü görmek korku ve mal ile yorumlanır: 181a/2.

Farsça *şağal* KT’de 3’ü eksiz 1’i ekli olmak üzere 4 yerde örneklenmiştir: 94a/12; 94b/6; A88b/2; A88b/3.

6.1.6. Dilki, dilkü “tilki” (*Vulpes*)

Eski Türkçede *tilkü* (Caferoğlu, 1968: 239; Arat, 1979: 450; Ercilasun vd. 2020: 882) olarak kullanılan bu hayvan adı KT’de daha çok *dilki* ve iki örnekte 1’i ekli 1’i eksiz olmak üzere *dilki* şeklindedir. KT’ye göre rüyada *dilki/dilkü* görmek dindar kadın ile yorumlanır. Ancak A nüshasında bir yerde bu kadın, çokbilmiş, kötü fiilli, hilekâr, yalancı ve sözünü tutmayan biridir. Rüyada *dilki/dilkü* tutan veya evinde gören kişi bu sıfatlara sahip kadınla nikâhlanır. Rüyada *dilki/dilkü* ile oynamak, konuşmak sevdiği kadınla evlenmeğe; *dilki/dilkünün* kişiden kaçması, o kişinin borcunu ödemesine işaret eder. Rüyada vaktinde giyilmiş *dilki/dilkü* kürkü din ve dünya ikbalidir: 94b/4; A88a/7.

KT’de *dilkü* 6 yerde eksiz; 2 yerde ekli olarak örneklenmiştir: 94a/12; 94a/13; 94b/1; 94b/2; 94b/3; 176b/13; 181a/2; A88b/2.

6.1.7. Esed “aslan” (*Panthera leo*)

Arapça *esed*, aslan karşılığında KT’de 2 yerde geçer. Bunlardan biri hayvan adı; diğeri ise takımyıldızlardan birinin adı olarak kullanılmıştır: 2b/13; 124b/3.

6.1.8. **Ħinzîr** “domuz” (*Sus scrofa domestica*)

Arapça *ĥinzîr*, KT'de Türkçesi *toñuz* ile birlikte kullanılmıştır. KT'de *ĥinzîr* 2 yerde eksiz; 1 yerde ekli olmak üzere 3 defa örneklenmiştir. KT'ye göre rüyada *ĥinzîr/toñuz* görmek haramzâde yani piç veya Allah korkusu olmayan, haram yiyen, kötü niyetli ve kötü işli kişi ile yorumlanır: 97a/6; 97a/7; 97a/8.

6.1.9. **Ķaplan** “kaplan” (*Felis tigris*)

Eski Türkçede *asrı* (Arat, 1979: 160); *esri* Ercilasun vd. 2020: 645) ile birlikte kullanılan *Ķaplan* (Caferoğlu, 1968: 166; Battal, 1934: 37) KT'de Farsça *peleng*, *bebr* ve *bebrden* değişmiş *bayur* ve *buyur* ile beraber kullanılmıştır. KT'de *Ķaplan* 7 yerde eksiz olarak kullanılmıştır. KT'ye göre rüyada *Ķaplan* görmek tehlikeli, kibirli, kimsenin sözünü dinlemeyen, güçlü ve büyük düşman ile yorumlanır: 92b/9; 92b/10; 92b/11; 92b/12; 92b/13; A86b/8.

KT'ye göre rüyada *Ķaplan*'ın etini ve sütünü görmek kumaş; derisini, kemiğini, karnının altını görmek menfaatle yorumlanır: 93a/1.

6.1.10. **Ķurd, Ķurt** “kurt” (*Canis lupus*)

Eski Türkçede *böri* (Caferoğlu, 1968: 50; Ercilasun vd. 2020: 598) , *bör'i*, *büri*, *bürü* (Caferoğlu, 1968: 50) ve Oğuzlarca *Ķurt* (Arat, 1992: 58; Ercilasun vd. 2020: 749) ile adlandırılan bu hayvan için KT'nin A nüshasında bir yerde *Ķurd* şekli örneklenmiştir. KT'ye göre rüyada *Ķurd/Ķurt* görmek büyük düşman ve zalim sultan ile yorumlanır: 93b/10 [A87b/6].

KT'de *Ķurt* 8 yerde eksiz; 11 yerde ekli olarak örneklenmiştir: 83a/3; 93b/3; 93b/4; 93b/5; 93b/6; 93b/6; 93b/6; 93b/9; 93b/11; 93b/12; 147b/8; 158b/1; A74b/8; A87b/2.

KT'ye göre rüyada *Ķurdun* etini yemek, kaderine göre sultandan mal veya beylik elde etmeye; *Ķurdun* sütünü içmek, hastalığa; *Ķurt* derisinden şapka veya zırh görmek mal, izzet ve makama; kendinde *Ķurt* kuyruğu gibi kuyruk görmek, kınanarak gizlice mal elde etmekle yorumlanır: 93b/7; 93b/8; 171b/7; 172a/10; 181a/2.

6.1.11. **Par, pars** “pars, panter, leopar” (*Pantera pardus*)

Eski Türkçede *bars* (Caferoğlu, 1968: 34; Ercilasun vd. 2020: 575) şeklinde kullanılan kelimenin sözlüklerde Farsça kökenli *pars* olduğu yazmaktadır. KT'de H nüshasında 2 yerde bu hayvan adı *par* şeklinde örneklenmiştir. Bu isim Moğolcada da *bar* (Karaağaç, 2003: 1, 141) şeklinde yer almaktadır. KT'ye göre rüyada *par/pars* görmek kindar, tamahkâr, cimri, kendini iyi sanan, kibirli, sonunu düşünmeyen, dost görünüp yalvaran ama arkasından düşmanlık eden, yalancı, kötü kalpli, suizan sahibi ve hilekâr düşman ile yorumlanır: 93a/4.

KT'ye göre dişi *par* görmek evlenmek ile yorumlanır: 93a/7.

KT'de *pars*, 3 yerde eksiz; 1 yerde ekli olarak kullanılmıştır: 93a/3; 93a/6; A86b/11; A87a/2.

6.1.12. Peleng "kaplan" (*Felis tigris*)

Farsça *peleng* KT'de iki yerde kullanılmıştır. Bunların ilki Ahmed-i Dâî'nin II. Yakub Bey için yazdığı kasidede iki nüshada da ortak olarak kullanılmıştır. İkincisi ise H nüshasında *kaplan* olarak geçen kelimenin yerine A nüshasında kullanılmıştır. KT'ye göre rüyada *peleng* görmek tehlikeli, kibirli, kimsenin sözünü kabul etmeyen güçlü bir düşman ile yorumlanır: 2b/13; A86b/3.

6.1.13. Toñuz "domuz" (*Sus scrofa domestica*)

Eski Türkçede *tonguz* (Caferoğlu, 1968: 246; Arat, 1979: 460); *toñuz* (Ercilasun vd. 2020: 892) olarak kullanılan bu hayvan adı, KT'de *toñuz* şeklindedir. KT'de 8 yerde eksiz; 16 yerde ekli olarak görülen *toñuzu* rüyada görmek, büyük düşman; haram yiyici, Allah korkusu olmayan, kötü fikirli ve kötü işli kimse, zalim sultan, zalim sultana tabi olmuş vezirler olarak yorumlanır. Erkek *toñuz* daha güçlü düşmandır: 42b/12; 83a/2; 97a/4; 97a/5; 97a/6; A74b/8; A90b/2; A90b/3; A90b/5; A90b/10; A90b/12; A90b/12; A198b/9; A198b/10; A198b/12; A198b/13; A199a/1; A199a/2.

KT'ye göre rüyada *toñuz* eti yemek haram mal veya rüşvet; *toñuzun* derisi, siniri, karnının altı, kılları haram maldır. Rüyada *toñuz* sütü ve ondan yapılanlar da haram rızık ve hastalıktır: 97a/11; 97a/12; 97a/13; 97b/1; 115a/4; A90b/9.

6.2. Diğer yaban hayvanları

Bu grup içinde yırtıcı hayvanlar dışında kalan küçük büyük, etçil otçul, kemirgen bütün hayvanlar yer almaktadır. Bu bölümde fazla ayrıntılı sınıflandırma yapılmamıştır.

6.2.1. Geyik "geyik" (*Cervus*)

Eski Türkçede *keyik* (Caferoğlu, 1968: 108; Ercilasun vd. 2020: 708) aslında yabani olup eti yenen ceylan, sığın, dağ keçisi gibi hayvanların genel adıdır. Eski Türkçede geyik çeşidi olarak *elik* (Arat, 1992: 76), *ıwık* (Arat, 1979: 184; Ercilasun vd. 2020: 659), *sukaq* (Ercilasun vd. 2020: 835); *teke* (Ercilasun vd. 2020: 867) gibi hayvan adları kullanılır. KT'de *geyik* 5 yerde eksiz olarak örneklenmiştir. KT'ye göre rüyada *geyik* görmek büyük kişi; rızık, mal; izzet; kuvvetli ve iyi geçimli, kimsesizleri koruyan kimse olarak yorumlanır. Geyiğin etini veya derisini yemek büyük bir zattan hil'at giymeye; boynuzunu bulmak ululuk elde etmeye; derisini, yağını, ciğerini, karnının altını görmek ise mal elde etmeye yorumlanır: 96a/11; 96b/1; 96b/2; 96b/5; A89b/12.

6.2.2. Karsak, kursak~korsak "bozkır tilkisi" (*Vulpes corsac*)

Eski Türkçede *karsak* (Ercilasun vd. 2020: 689) olarak adlandırılan bu hayvan adı, Rusçada *korsak*, Moğolcada *kirsa* şeklindedir (Clouston 1972: 663). KT'de *karsak* H

nüşhasında 2 yerde eksiz olarak geçmiştir. KT'ye göre rüyada *ķarsaķ* görmek H nüshasına göre zengin ve yabancı kadınlarla; A nüshasına göre ise erkeklerle bir işi olmakla yorumlanır. KT'ye göre rüyada *ķarsaķ* derisi, eti, tüyü ve kemiği görmek mal ile yorumlanır: 98b/9; 98b/11.

H nüshasında *ķarsaķ* olarak örneklenen bu hayvan A nüshasında 2 yerde eksiz olarak *ķarsaķ~ķorsak* şeklinde yer almıştır: A91b/7; A91b/8.

6.2.3. *ķulan* "kolan, yaban eşeęi" (*Equus hemionus*)

Eski Türkçede yabanî eşek anlamındaki *ķulan* (Arat, 1979: 290; Ercilasun vd. 2020: 746) KT'de 7 yerde eksiz; 5 yerde ekli olarak kullanılmıştır. KT'ye göre rüyada görülen *ķulan* halktan ürken, cahil kişi olarak yorumlanır. *ķulana* binmek H nüshasına göre günah işlemek, A nüshasına göre ise maişet; *ķulamı* ona itaat eder görmek işlerinin düzelmesi; *ķulanın* onu düşürmesi, geçimine kayęı, ziyan ve darlık erişmesi; *ķulanın* bir kişinin evine girmesi, rüya görenin evine aniden, habersiz misafir gelmesi ve geçiminin rahatlamasıyla yorumlanır: 95b/10; 95b/11; 95b/13; 95b/13; 96a/2; 96a/3; 96a/4; A89b/3; A89b/3; A89b/4.

KT'ye göre *ķulanın* etini yemek yabancı bir kimsenin malını yemeye; derisini bulmak izzet ve hürmetin artmasına; başını bulmak eline bin akçe girmesine veya mevki elde etmeye ya da bir büyük kişi ile sohbet edip hürmetinin ve izzetinin artmasına işaret eder: 96a/5; 96a/6.

6.2.4. *Maymūn* "maymun" (*Simian*)

Eski Türkçede *keylik* (Ercilasun vd. 2020: 708) ve *biçin* (Ercilasun vd. 2020: 586) ile karşılanan hayvan adı için KT'de Arapça *meymūndan* deęişmiş *maymūn* kullanılmaktadır. KT'de *maymūn* 5 defa eksiz; 5 defa ekli olarak kullanılmıştır. KT'ye göre rüyada *maymūn* görmek beynamaz, kötü fiilli, yabancı, cadılık yapan, büyücü kadındır. Rüyada *maymūnla* kavga edip onu altına almak hastalıktır. *Maymūn*un ısırması hastalık veya hanımından kötü sözler işitmektir. Rüyada *maymūn*un figan etmesi hanımından laf işitmektir. *Maymūna* rüyada yemek için birşeyler vermek malını binaya, ağaca harcayıp yok etmektir. Rüyada *maymūn* eti yemek hastalığa; derisi ve karnının altı ziyana, kayęıya ve illete yorumlanır: 96b/6; 96b/8; 96b/9; 96b/10; 96b/12; 97a/1; 97a/2; 97a/2; 97a/3; A90a/5.

6.2.5. *Pīl* "fil" (*Elephas*)

Eski Türkçede hem hayvan adı hem de insan için özel ad olarak kullanılan *yağan* (Şen, 2004: 310; Arat, 1979: 79; Ercilasun vd. 2020: 940) ve *yañan* (Ercilasun vd. 2020: 949) ile karşılanan fil, KT'de Farsça *pīl* örneklendirilmiştir. KT'de *pīl* 2 yerde eksiz olarak kullanılmıştır. KT'ye göre rüyada *pīl* sesi duymak Acem sultanı haberi işitmek; burnunu *pīl* hortumu gibi görmek büyük birinden mevki ve izzet bulmakla yorumlanır: 147b/5; 181a/5.

6.2.6. Samür, semmür “samur” (*Martes zibellina*)

Eski Türkçede *tegiñ* (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 866) ve *kiş* (Ercilasun vd. 2020: 723) ile karşılanan bu hayvan için KT'nin H nüshasında Arapça *semmür*; A nüshasında bu kelimededen değişen *samür* kelimeleri kullanılmıştır. A nüshasında *samür* 3 yerde eksiz; 2 yerde de ekli olarak kullanılmıştır. KT'ye göre rüyada *samür* görmek zengin ve yabancı kişilerle bir işi olmak; *samür* öldürüp derisini soymak ve etini almak yabancı adamları öldürüp mallarını gasp etmek; *samürü* tabaklasa ve kesim yerinden kan gelse bakire bir yabancı hanımla evlenmek; *samür* derisinden yapılmış kürk giymek vaktinde görülürse din ve dünya işleri için ikbal olarak yorumlanır: A91b/7; A91b/8; A91b/11; A91b/13; A226b/1.

Arapça *semmür* KT'nin H nüshasında 4 yerde eksiz; 1 yerde ekli olarak kullanılmıştır: 98b/9; 98b/11; 99a/1; 99a/3; 176b/13.

6.2.7. Sencâb, sincâb “sincap” (*Sciuridae*)

Eski Türkçede bu hayvan için *tiyiñ* (Arat, 1979: 454) kullanılırken KT'de H nüshasında Farsça *sincâb*; A nüshasında ise bu kelimedenden değişmiş *sencâb* kullanılmıştır. KT'nin A nüshasında *sencâb* 2'si eksiz; 2'si ekli olmak üzere 4 yerde kullanılmıştır. KT'ye göre rüyada *sencâb* görmenin yorumu *samür* ile aynıdır: A91b/7; A91b/8; A91b/11; A91b/13.

KT'nin H nüshasında *sincâb* 4 yerde eksiz olarak örneklenmiştir: 98b/9; 98b/11; 99a/1; 99a/3.

6.2.8. Sıçan “sıçan, fare” (*Mus musculus*)

Eski Türkçede *sıçğan/sıçkan* (Caferoğlu, 1968: 202), *sıçğan* (Ercilasun vd. 2020: 817) olarak kullanılan bu hayvan adı KT'de *sıçandır*. KT'de *sıçan* 10 yerde eksiz; 2 yerde ekli olarak kullanılmıştır. KT'ye göre rüyada *sıçan* görmek fasık, asaletsiz, hayâsız kadındır. KT'ye göre rüyada *sıçan* eti yemek kadınlara ayıp etmektir: 78b/2; 98a/10; 98a/11; 98a/13; 98a/13; 98b/1; 98b/2; 98b/2; 98b/4; 98b/4; 98b/5; 98b/7; 98b/8, A91b/6.

6.2.9. Tavşan “tavşan” (*Lepus europaeus*)

Eski Türkçede *tavışkan* (Caferoğlu, 1968: 229) ve *tavışğan* (Ercilasun vd. 2020: 863) şeklindeki bu hayvanın adı KT'de *tavşandır*. KT'de *tavşan* 6 yerde eksiz; 3 yerde ekli olarak örneklenmiştir. KT'ye göre rüyada *tavşan* görmek kadın ile yorumlanır. KT'ye göre rüyada *tavşan* eti yemek kadın malı elde etmek; derisi, tüyü, kemiği mal ve menfaat olarak yorumlanır. KT'ye göre rüyada *tavşan* eti yemek kadın malı elde etmek; derisi, tüyü, kemiği mal ve menfaat olarak yorumlanır: 97b/9; 97b/10; 97b/12; 98a/1; 98a/2; 98a/4, 98a/6; 98a/6; 98a/8.

6.2.10. Üşek "vaşak" (*Felyx lynx / Lynx lynx*)

Farsça *vişâktan* ortaya çıkmıştır. Günümüzde ölçünlü dilde *vaşak* olarak kullanılan bu kelime eski kaynaklardan İbnü Mühennâ Lügati'nde *üşek* (Battal, 1934: 82) olarak yer alır. KT'de 3 yerde eksiz olarak örneklenmiştir. KT'ye göre rüyada *üşek* görmek sonunu düşünmeyen, kendini halk katında dindar gösteren, düşmanlığı bitmeyen bir düşman olarak yorumlanır: 93a/9; 93a/10; 93a/11.

6.2.11. Yaban kedisi "yaban kedisi" (*Felis silvestris catus*)

Yaban kedisi KT'de bir yerde geçmektedir. KT'ye göre rüyada *yaban kedisi* görmenin yorumu ise ev kedisi ile aynıdır: 95b/9.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

KT'de 69 farklı hayvan, bazıları fonetik değişke olmak üzere 121 değişik adla yer almıştır. Bu hayvan adlarının 83'ü Türkçe; 19'u Farsça; 13'ü Arapça; 3'ü Rumca; 1'i Moğolca kökenli olup 2'si de evrensel bir kelimedenden türetilmiştir. 69 hayvan için 121 hayvan ismi fazladır. Bu durum Eski Anadolu Türkçesinin genel karakteristiği olan imlâ farklılığının ve Arapça ile Farsçanın EAT dönemi sonlarında Türkçede dış yapıyı etkilediğinin bir göstergesidir. Aşağıda da görüleceği gibi bu farklı adların çoğu belki de tek ses farklılığından ibaret olan fonetik değişkelerdir. KT'de yer alan 26 hayvanın en az 1'er fonetik değişkesi mevcuttur. Bu hayvan adlarının bazıları Türkçe kökenli iken bir kısmı yabancı asıllıdır.

Yukarıdaki genel duruma baktığımızda KT'de kullanılan yabancı kökenli hayvan adlarının fonetik değişkeleriyle birlikte toplam sayının neredeyse 1/3'ünü oluşturduğu görülmektedir. Bu az bir sayı değildir. Aşağıda, her grupta yabancı kökenli hayvan adlarının oranı ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

KT'de yer alan hayvanlar 6 grupta toplandı.

1. grupta *kuşlar* incelendi. KT'de 23 farklı kuş, bazı değişik ad ve fonetik farklılıklarla birlikte 36 değişik kelime ile karşılanmıştır. KT'deki 36 kuş isminden 27'si Türkçe kökenli (*kuş, alaca ibik, bildırcın, bildırcın, boymulca, boymulcı, çağır, çekük, çikük, davşancıl, elçi ibik, gögercin, karğa, karlağuş, karlanğuş, keklık, ögeyik, saksığan, serçe, sirçe, süglün, tavşancıl, toğan, torğay, toyğar, üğü, yarasa*); 6'sı Farsça kökenli (*hezâr-destân, kerkenes, kumrı, legleg, leylek, şahin*); 3'ü Arapça kökenli (*hüdhüd, kerkes, tāvus*)'tur. Buna göre KT'de yer alan kuş adlarının %75'i Türkçe kökenlidir.

KT'deki hayvan adlarından *Suda yaşayan hayvanlar* 2. grupta değerlendirildi. KT'de yer alan üç su hayvanından 2'si Türkçe kökenli (*balık, yengeç*); 1'i Arapça kökenli (*hüt*)'tur. Bu durumda KT'de yer alan *Suda yaşayan hayvan adlarının* % 66'sı Türkçe kökenlidir. Arapça *Yunus balığı* veya *balınayı* karşılayan balık adı *hüt* da, eserde balık adı olarak değil, takımyıldız adlarından birini karşılamak üzere kullanılmıştır.

KT'deki hayvan adlarından *Haşereleler, böcekler ve parazitler* 3. grupta toplandı. Bu grupta 10 hayvan, 12 isimle yer almıştır. Bu 12 ismin 11'i Türkçe kökenli (*aru, büre, çekirge, çekürge, çıyan, kırt, örümcek, pire, sinek, sivrisinek, üyez*); 1'i Arapça kökenli (*'akreb*)'dir. Bu grupta yer alan hayvan adlarının 1'i dışında hepsi yani % 90'ı Türkçe kökenlidir.

KT'deki hayvan adlarından *Sürüngeleler* 4. grupta toplandı. KT'de *Sürüngeleler* sınıfından 1 hayvanın fonetik değişkesi ile birlikte adı Türkçe kökenli (*yılan ve ilan*)'dir. Bu grupta yer alan hayvan adlarının tamamı Türkçe kökenlidir.

KT'de yer alan hayvan adlarından *Ehlî hayvanlar* 5. grupta toplandı. Ehlî hayvanlar kendi içinde büyükbaş hayvanlar, küçükbaş hayvanlar, kümes hayvanları ve diğer ehlî hayvanlar olmak üzere 4 gruba ayrıldı. Büyükbaş hayvanlar kendi içinde yük ve binek hayvanları ile eti yenen büyükbaş hayvanlar olmak üzere iki grupta incelendi.

KT'de yer alan 3 Yük ve binek hayvanı için 9 isim kullanılmıştır. Bunların 7'si Türkçe kökenli (*at, daovar, eşek, ilki, katır, tavar, yund*); 1'i Farsça kökenli (*har*); 1'i Arapça kökenli (*himâr*)'dir. Bu grupta yer alan hayvan adlarının % 77'si Türkçe kökenlidir.

Büyükbaş hayvanların ikinci grubu içinde *Eti yenen büyükbaş hayvanlar* değerlendirildi. KT'de deve ve sığır cinsinden iki çeşit hayvan, birtakım farklılıklarına ve fonetik değişkelerine göre 7 hayvan ismi ile yer alır. Bu 7 hayvan adının 6'sı Türkçe kökenli (*deve, inek, öküz, sığır, şığır, tosun*); 1'i Arapça kökenli (*şevr*)'dir. Bu grupta yer alan hayvan adlarının 1'i dışında hepsi yani % 85'i Türkçe kökenlidir. Arapça kökenli hayvan adı *şevr* de, hayvan adı olarak değil bir takımyıldız adına karşılık kullanılmıştır.

Eti yenen büyükbaş hayvanlardan biri olan *deve* aslında Türk toplumunda besi ve binek hayvanı olmaktan ziyade yük hayvanı olarak kullanılmıştır. Ancak etinin yenmesi sebebiyle ve KT'deki gruplandırma göz önünde bulundurularak *deve* bu grup içinde değerlendirildi.

Ehlî hayvanların üçüncü grubunda *Küçükbaş hayvanlar* yer almıştır. KT'de Küçükbaş hayvanlardan 3 farklı hayvan 5 ayrı isimle tespit edilmiştir. Bu hayvan adlarının 4'ü Türkçe kökenli (*keçi, koyun, koyun, kuzı*); 1'i Arapça kökenli (*hamel*)'dir. Arapça *hamel* hayvan adı olarak değil, takımyıldız adlarından koç burcu olarak kullanılmıştır. Bu grupta yer alan hayvan adlarının % 80'i Türkçe kökenli olup Arapça kökenli hayvan ismi de bir hayvanı karşılamayıp takımyıldız adı olarak kullanılmıştır.

Ehlî hayvanların dördüncü grubunda *Kümes hayvanları* değerlendirilmiştir. KT'de kümes hayvanlarından 5 farklı hayvan 8 ayrı isim halinde yer almıştır. Bunların 3'ü Türkçe kökenli (*kaz, ördek, tavuk*); 2'si Farsça kökenli (*horûs, horuz*); 3'ü Rumca kökenli (*bednûs, bidnûs, petnûs*)'tur. Bu grupta yer alan hayvan adlarının % 38'i Türkçe kökenlidir.

Ehlî hayvanların beşinci grubunu *Diğer ehlî hayvanlar* teşkil etmiştir. Bu grup içinde 3 farklı hayvan 4 ayrı isimle karşılanmıştır. Bunlardan 3'ü Türkçe kökenli (*av iti, çetük, it*); 1'i evrensel bir kelimeden değişmiş (*kedi*)'dir. Bu grupta yer alan hayvan adlarının % 75'i Türkçe kökenlidir.

KT'de yer alan hayvan adlarının altıncı grubunu *Yaban hayvanları* oluşturmuştur. Yaban hayvanları *Yırtıcı hayvanlar* ve *Diğer yaban hayvanları* olmak üzere iki grupta incelendi.

Yırtıcı hayvanların yer aldığı grupta 9 farklı hayvan, fonetik değişkelerle birlikte 21 farklı adla yer almıştır. Bunların 12'si Türkçe kökenli (*anduk, anduk, arşlan, aşlan, ayu, dilki, dilkü, kaplan, kurd, kırt, pars, toñuz*); değişkeleri ile birlikte 6'sı Farsça kökenli (*bebr, bayur, buyur, peleng, şağal, çakal*); 2'si Arapça kökenli (*esed, hınzır*); 1'i de Moğolca kökenli (*par*)'dır. Bu grupta yer alan hayvan adlarının % 57'si Türkçe kökenlidir.

KT'de yer alan *Diğer yaban hayvanları* 11 adet olup fonetik değişkeleri ile birlikte 14 farklı adla örneklenmiştir. Bunların 6'sı Türkçe kökenli (*geyik, kırsak, kulan, kırsak, sıçan, tavşan*); birinin fonetik değişkisiyle birlikte 3'ü Arapça kökenli (*maymün, semmür, samür*); birinin fonetik değişkisiyle birlikte 4'ü Farsça kökenli (*pil, sencâb, sincâb, üşek*); 1'i de evrensel kullanılan bir hayvan adından oluşturulmuş (*yaban kedisi*)'dir. Bu grupta yer alan hayvan adlarının % 43'ü Türkçe kökenlidir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında KT'de yer alan hayvan adları içinde en çok yabancı kökenli kelimelerin kümesi hayvanları ve yaban hayvanlarında kullanıldığı görülmüştür.

KT'de yer alıp da bugünkü ölçünlü dilde kullanılmayan hayvan adları *Derleme Sözlüğü*'nde tarandı, KT'de kullanıldığı şekli ile birebir aynı 16 hayvan adı tespit edildi. Bunlar aşağıda verilmiştir:

Anduk "Sırtlan" I/262; *aru* "Arı" I/337; *büre* "Pire" II/825; *çekik* "Tarlakuşu" III/1112; *çekürge* "Çekirge" III/1117; *çetük* (I) "Kedi yavrusu" III/1152; *davşancıl* "Tavşancıl" IV/1382; *dilki* (I) "tilki" IV/1495; *horus* "kapı zembereğinin mandalı, horoz" VII/2415; *ilan* "Yılan" VII/2464; *ılkı* (I) "at sürüsü, koyun sürüsü, keçi sürüsü, keçi, koyun, damızlık kısrak" VII/2472; *süglün* "mec. İnce, uzun ve düzgün olan anlamında" X/3706; *tavar* (I) "koyun, koyun sürüsü" X/3845; *torgay* "Serçe" X/3968; *üyez* "Hayvanlara konup onları tedirgin eden bir çeşit sinek" XI/4083; *yund* "At" XI/4320.

KT'deki hayvan adlarından 3'ü *Derleme Sözlüğü*'nde 1 ses değişikliği ile tespit edildi:

Gögerçin "Güvercin" VI/2128; *karlangaç, karlangıç* "Kırlangıç" VIII/2264; *üğü* "Baykuş" XI/4061.

KT'de geçen bir hayvan adı da *Derleme Sözlüğü*'nde kelime grubu halinde bulundu.

horuz mañı "Sabah horozların ötmeye başladığı zaman" VII/2415.

KAYNAKÇA

- ABİK, A. Deniz (2009), "Kutadgu Bilig'de Hayvan Adları", *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 33/I Cem Dilçin Armağanı I: 1-33.
- AHMED-İ DÂİ, *Tercüme-i Kitabü't-Ta'bir, Rüya Tabirleri Kitabı* (2021), Haz. İhsan Sabri Çebi, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- AKDOĞAN, Yaşar (1999), *Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine Büyük Sözlük*, İstanbul: Beşir Yayınları.
- ARAT, Reşid Rahmeti (1979), *Kutadgu Bilig III İndeks*. (Haz.) Kemal Eraslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce, İstanbul: Türk Kültürünün Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- ARAT, Reşid Rahmeti (1992), *Edib Ahmed b. Mahmud Yükneki. Atebetü'l-Hakayık*, 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ATALAY, Besim (1986), *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi III*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- AYDIN, Erhan (2016), "Eski Türk Yazıtlarında Bitkiler ve Hayvanlar", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, (IX/1): 1-51.
- BESLİ, Ertan (2010), *Eski ve Orta Türkçe Hayvan İsimlerinin Etimolojisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- BOZKAPLAN, Şerif Ali (2007), "Kutadgu Bilig'deki Hayvan Adları Üzerine Bir İnceleme", *Türkojî Araştırmaları, Tunca Kortantamer Özel Sayısı II*, 2/4: 1110-1118.
- BURAN, Ahmet (1992), "Yunus'ta Hayvan Adları ve Fonksiyonları", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 80: 167-194.
- ÇAĞBAYIR, Yaşar. (2007), *Ötüken Türkçe Sözlük 5 Cilt*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- ÇEBİ, İhsan Sabri (2020), "Bazı Ses Olaylarında Bulaşma Sebebi Olarak Arap Alfabeti", *Türkiyat Mecmuası*, 30 (1), 81-95.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford Yayınları.
- DAŞMAN, Ali (2019), "Kırgızca-Türkçe Yaban Hayvan Adları Sözlükçe Denemesi", *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 19: 149-164.
- DOĞAN, Levent (2001), "Türk Kültüründe Hayvanlar ve Hayvan İsimleri". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 12: 615-659.
- HOCA AHMED YESEVİ, *Divân-ı Hikmet* (2017), Edt. Mustafa Tatçı, Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- EFE, Kürşat (2018), "Eski Türkçe Döneminde Hayvan Türlerinin Adlandırılması", *International Journal of Languages Education and Teaching*, 6/4: 329-352.
- ERKOÇ, Hayrettin İhsan (2015), "Divanü Lügati't-Türk'te Vahşi Hayvanlarla İlgili Kelimeler ve Terimler". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz (23): 177-208.
- GÜLENSOY, Tuncer (2007), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü -Etimolojik Sözlük Denemesi- I, II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜL, Meltem (2015), "Divanü Lügati't-Türk'teki Hayvan Adları Üzerine Bir İnceleme", *İdil*, 4/15: 1-24.
- İbnü Mühenna Lügati* (1934), Haz. Aptullah Battal, İstanbul: Devlet Matbaası.

- KAPLANKIRAN, Dilek (2016), "Kazak Türkçesinde Hayvan Adlarıyla Oluşturulan Bitki Adlandırmaları Üzerine", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Edebiyat Dergisi*, 5/3: 1161-1181.
- KARA, Nîmet (2016), "Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Bir Dil Yadigârı İlm-i Tıbb". *Turkish Studies*, 11/4: 493-504. (Bitki, hayvan, hastalık, organ ve ilaç/karışım adları)
- KARAAĞAÇ, Günay (2003), *Ferdinand D. Lessing Moğolca-Türkçe Sözlük 1-2*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KARAHAN, Akartürk (2013), "Codex Cumanicus'ta Hayvan Adları", *Turkish Studies*, 8/1 Winter: 1839-1865.
- KARPUZ, Ömer; GADDAR, Zeliha (2012), "Süheyl ü Nevbahar'da Hayvan Adları", *Dil ve Edebiyat Eğitimi DERGİSİ*, 4: 58-83.
- KAŞGARLI MAHMUD, *Dîvânü Lugâti't-Türk Giriş – Metin – Çeviri – Notlar – Dizin* (2020). Hazırlayanlar Ahmet B. Ercilasun ve Ziyat Akkoyunlu, Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- KOŞÇA, Fatma (2017), *Kumuk Türkçesinde Hayvan ve Hayvancılıkla İlgili Söz Varlığı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ardahan: Ardahan Üniversitesi.
- KUYMA, Erol (2018), "Senglâh'ta Renk Adları ile Kullanılan Hayvan Adları", *Turkish Studies*, 13/15: 305-321.
- KÜÇÜK, Serdar (2013), "Eski Türkçede Kuş İsimleri", *Turkish Studies*, 8/13: 1237-1246.
- MERT, Osman (2007), "Kazak Türkçesinde Hayvan Adlarıyla Kurulan Atasözleri", *Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Kültürel Değerleri Uluslararası Sempozyumu, 21-23 Mayıs 2007. Almatı-Kazakistan*. (Edt. Sabahattin Şimşir – Bedri Aydoğan), Almatı, Kazakistan: 297-312.
- MİRZABAYOV, Azar (2018), *Azerbaycan Türkçesi ile Eski Anadolu Türkçesindeki Hayvan İsimlerinin Karşılaştırılması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- ÖZDEN, Muharrem (2020). "Eski Oğuz Türkçesinde Kullanılan Hayvan Adlarının Türkiye Türkçesi Ağzlarındaki Durumları", *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 8: 44-74.
- PARLAR, Zahide (2016), "Kitab-ı Kehhal-name-i Nurü'l-Uyun Adlı Eserde Yer Alan Hayvanlar ve Bunların Tedavide Kullanım Şekilleri", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 46: 259-274.
- SOYDAN, Serpil (2018), "Memluk Kıpçak Türkçesine Ait Dört Sözlük ve Gramer Eserlerinde Hayvan Adları Üzerine Değerlendirme", *Turkish Studies*, (13/12) Bahar: 377-397.
- ŞEN, Abdullah (2004), *Uigirishce Sprachedenkmaler'den Seçme Uygur Hukuk Belgeleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- TEKİN, Talât (1988), *Orhon Yazıtları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TOKYÜREK, Hacer (2013), "Eski Uygurcada Hayvan Adları ve Bunların Kullanım Alanları", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 33: 221-281.
- TOPRAK, Funda (2013), "Çağatay Şiirinde Vahşi Hayvanlar ve Yırtıcı Kuşlar", *Turkish Studies*, 8/9 Summer: 105-124.
- TÜRK DİL KURUMU (1993), *Derleme Sözlüğü*, 2. Baskı, 10 Cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TÜRK DİL KURUMU (2011), *Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu.

- TÜRKTAŞ, M. Metin (2013), "Dede Korkut Hikâyelerinde Geçen Hayvanlar ve Bu Hayvanların Diğer Türk Lehçelerindeki Adlandırılışları", *Önder Göçgün'e Armağan*, 2: Pamukkale Üniversitesi: 1093-1102.
- UYANIK, Ayşe Sema (2019), "Muhakemetü'l-Lugateyn'de Hayvan Adları", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi II. Dil ve Kültür Çalışmaları Öğrenci Sempozyumu, 454-465.
- ZHUMABEKOV, Kuanysh (2019), *Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesinde Hayvan Adı İçeren Atasözleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Niğde: Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi.